103de vergadering

Dinsdag 13 september 1988

Aanvang 14.00 uur

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 139 leden, te weten:

Alders, Van Amelsvoort, Baas-Jansen, Beckers-de Bruijn, Ter Beek, De Beer, Beinema, J.H. van den Berg, J.T. van den Berg, Biesheuvel, De Boer, Boers-Wijnberg, Bolkestein, Borgman, Braams, Van der Burg, Buurmeijer, Van de Camp, Castricum, De Cloe, Dijkstal, Van Dis, Doelman-Pel, Dolman, Engwirda, Van Erp, Van Es, Eversdijk, Feenstra, Franssen, Frinking, Frissen, Van Gelder, Gerritse, De Grave, Groenman, Gualthérie van Weezel, Haas-Berger, Hageman, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Van der Heijden, Hennekam, Herfkens, Hermans, Hermes, De Hoop Scheffer, Hummel, Van Iersel, Jabaaij, Janmaat-Abee, Joekes, Jorritsma-Lebbink, Kamp, Keja, Knol, Koetje, Kohnstamm, Kok, De Kok, Kombrink, Korthals, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Krajenbrink, De Kwaadsteniet, Laning-Boersema, Lankhorst, Lansink, Lauxtermann, Leerling, De Leeuw, Van Leijenhorst, Leijnse, Lilipaly, Linschoten, Mateman, Meijer, Melkert, Van Mierlo, Moor, Moret-de Jong, Van Muiden, Müller-van Ast, Netelenbos, Niessen, Van Nieuwenhoven, Nijland, Nuis, Nypels, Oomen-Ruijten, Van Otterloo, Paulis, Ploeg, De Pree, Pronk, Reitsma, Rempt-Halmmans de Jongh, Van Rey, Rienks, Van Rijn-Vellekoop, Roosen-van Pelt, Van der Sanden, Schaefer, Schartman, Scherpenhuizen, Schutte, Smits, Soutendijk-van Appeldoorn, Spieker, Stemerdink, Stoffelen, Tegelaar-Boonacker, E.G. Terpstra, G.H. Terpstra, Tommel, Van Traa, Tuinstra, Van der Vaart, Ter Veld, Te Veldhuis, Vermeend, Verspaget, De Visser, Vliegenthart, Van der Vlies, Van Vlijmen, Voorhoeve, Vos, Vreugdenhil, Vriens-Auerbach, De Vries, Wallage, Weijers, Weisglas, Wiebenga, Wolters, Wöltgens, Worrell en Zijlstra,

en de heer Deetman, minister van Onderwijs en Wetenschappen, mevrouw Ginjaar-Maas, staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, de heren Heerma, staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Evenhuis, staatssecretaris van Economische Zaken, en De Graaf, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

□

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Nijhuis en Wolffensperger, wegens bezigheden elders;

Huys, Swildens, Eisma, Esselink en Van Noord, wegens verblijf buitenslands, de hele week;

De Boer, alleen voor het eerste deel, wegens andere verplichtingen;

Roethof en Veldhoen, wegens ziekte, de hele week.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Aangezien voor stuk 20579 de termijn is verstreken, stel ik vast dat wat deze Kamer betreft de daarbij ter stilzwijgende goedkeuring overgelegde overeenkomst is goedgekeurd.

Ik stel voor, dit stuk voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Het woord is aan de heer Nuis.

De heer **Nuis** (D66): Mijnheer de Voorzitter! Uit de krant hebben wij vernomen, dat door het adviesbureau/expertisecentrum van professor Tas rapport is uitgebracht aan Buitenlandse Zaken over de haalbaarheid van de invoeringsdatum van het nieuwe paspoort. Het komt mijn fractie wenselijk voor, dat de Kamer bij de komende paspoortdebatten over dat rapport beschikt. Wilt u de minister van Buitenlandse Zaken verzoeken, dit rapport met grote spoed, als het even kan nog heden, ter kennis van de Kamer te brengen?

De **Voorzitter**: Dat zal ik doen.

Het woord is aan mevrouw Van Es.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Voorzitter! Toen ik de brief van minister-president Lubbers met betrekking tot het ontslag van staatssecretaris Van der Linden las, ging ik er automatisch van uit, dat daarover een kamerdebat zou komen. Het zou tenslotte een novum zijn als over het aftreden van een bewindspersoon geen debat

werd gehouden, zeker ook in verband met de bewoordingen waarmee de minister-president het ontslag meende te moeten begeleiden. Hij schreef onder andere over de geur van oneerlijkheid die de publieke vertaling werd van een deel van het enquêterapport. Daarmee suggereerde hij naar mijn mening, dat er voor staatssecretaris Van der Linden andere redenen waren om af te treden dan zijn politieke verantwoordelijkheid voor een falend beleidsonderdeel en dat de media als boodschappers en de Kamer daarvoor verantwoordelijkheid zouden dragen. Welke verantwoordelijkheid, is onduidelijk. Daarom wil ik de minister-president opheldering vragen over met name deze bewoordingen in zijn brief.

Inmiddels heb ik begrepen, dat de minister-president zijn stem kwijt is en dat om die reden een kamerdebat vanavond — u was zo vriendelijk, hiervoor ruimte op de kameragenda te reserveren — onmogelijk is. Ik stel dan ook voor, het debat in een later stadium te houden en ik zeg u nu al dat, zo dat nodig is, ik mij er niet tegen zal verzetten als de brief van de minister-president expliciet apart geagendeerd wordt bij het kamerdebat over het enquêterapport.

De heer **De Vries** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Als de minister-president zijn stem kwijt is, kan er moeilijk met hem gedebatteerd worden. Ik neem echter aan, dat de interventie van mevrouw Van Es inhoudt, dat voor het geval hij zijn stem wel heeft, vanavond wel gedebatteerd wordt.

De **Voorzitter**: Dan zal ik nog even explicieter zijn. Ik heb gisteravond de minister-president gesproken. Hij was bijna niet verstaanbaar!

Ik heb mij vanochtend nader op de hoogte gesteld. Ik heb mij ervan verzekerd, dat hij, gastheer zijnde voor de president van India, het uitspreken van de tafelrede heeft overgelaten aan de vice-minister-president. Ik vind het dan niet behoorlijk om hem vanavond hier te laten opdraven. Hoe het echter morgen is: dat weet ik natuurlijk niet.

De heer **De Vries** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Indien de minister-president die opvatting van u deelt, heb ik daar natuurlijk geen enkel bezwaar tegen.

De **Voorzitter**: Ik vind het niet hoffelijk om iemand uit te nodigen wanneer men weet dat hij grote moeite heeft om zich verstaanbaar te maken.

De heer **De Vries** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik prijs uw zorg voor de minister-president en ik moet vaststellen dat het redelijk uniek is in deze Kamer dat u uw bezorgdheid op deze wijze naar voren brengt.

De **Voorzitter**: Ik weet uit eigen ervaring, mijnheer De Vries, hoe erg het is om je stem kwijt te zijn.

De heer **De Vries** (CDA): Maar toch zou ik het aan de minister-president zelf willen overlaten of hij zich in staat acht, vanavond hier het woord te voeren.

De **Voorzitter**: Neen, wij moeten nu bepalen of wij hem uitnodigen of niet. Dat wil ik niet tot vanavond uitstellen.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Voorzitter! Ik heb al gezegd dat als de minister-president zijn stem kwijt is, ik niet het risico wil lopen dat hij halverwege het debat alsnog niet in staat is om de woorden die hij zou willen zeggen, hier uit te spreken. Ik zie dus af van het voorstel om vanavond te debatteren.

De heer **Kok** (PvdA): Voorzitter! Ik wil mij uiteraard graag bij het voorstel aansluiten om dan nu van het debat af te zien, wetende dat wij volgende week alle gelegenheid hebben om met de regering, mede in het licht van de gedachtenwisseling met de enquêtecommissie, ook hierover te debatteren. Ik neem aan dat de minister-president dan zijn stem weer terug heeft. Ik wil u dan ook vragen om te bewerkstelligen dat in het debat van volgende week ook de brief van 9 september expliciet mede wordt geagendeerd.

De heer **De Vries** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het verbaast mij een beetje dat de oppositie de vorige week op de dag zelf een debat met de minister-president over het aftreden van een minister noodzakelijk vond en nu over het aftreden van een staatssecretaris kennelijk geen behoefte aan een debat heeft op korte termijn. Ik weet niet of dat met rangen en standen te maken heeft. Indien de minister-president inderdaad moeite zou hebben om vandaag een dergelijk debat te voeren, wil ik u best volgen, maar dan ga ik ervan uit dat het logisch is dat er deze week een discussie over een dergelijk aftreden met de Kamer plaatsvindt, tenzij de oppositie mij kan uitleggen waarom zij de vorige week daarvoor wel argumenten zag en nu niet. Want ook toen wist men dat er een debat met de regering zou

De heer De Vries, fractievoorzitter van het CDA, met achter hem de heren Voorhoeve en Hermans van de VVD

komen. Wat het verschil tussen één en twee weken is, is mij in dit verband niet duidelijk.

De heer **Kok** (PvdA): Voorzitter! Uit de brief van de minister-president aan de Kamer en uit zijn toelichtingen die hij rond het weekend over het vertrek van de heer Van der Linden heeft gegeven, blijkt ook al dat het vertrek van de ene bewindsman inderdaad niet het vertrek van de andere is. Dus wat dat betreft, is er ook aan die zijde enig verschil in benadering. Ik zou praktisch willen zijn. Wij kunnen hier natuurlijk hele principiële debatten voeren maar als het nu werkelijk zo is dat de minister-president op korte termijn zijn krachten nodig heeft om ook de stembanden weer te kunnen gebruiken dan lijkt het mij toch buitengewoon verstandig om de werkzaamheden mede daarnaar te richten, wetende dat er volgende week alle gelegenheid is om een breed en diepgaand debat te voeren met hem, met de heer Van den Broek en met iedereen.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Voorzitter! Zoals ik al heb gezegd, heeft het mijn voorkeur om een apart debat, zo snel mogelijk, met de minister-president te voeren en zo snel mogelijk opheldering te krijgen, maar ik heb al gezegd dat dat, gezien het feit dat hij zijn stem kwijt is, nu geen zin heeft. Wij moeten naar bevind van zaken handelen. Als het deze week niet kan dan is er alle reden om dat wel te doen als wij de volgende week over het enquêterapport debatteren. Nogmaals, het heeft mijn voorkeur om dit apart te doen, maar als dat niet kan, houdt het op. Klaar!

De **Voorzitter**: Ik stel voor, morgen bij het begin van de vergadering met de minister-president te discussiëren, tenzij in de loop van de ochtend blijkt dat dat ook dan nog moeilijk is. Mocht het inderdaad blijken dat dat moeilijk is dan kunnen wij om één uur beslissen of wij het debat alsnog op donderdag houden.

De heer **Kok** (PvdA): Dan moeten wij met de enquêtecomissie debatteren.

De **Voorzitter**: Dat zien wij morgen dan wel. Het kan zijn dat het debat met de enquêtecommissie de hele dag duurt, het kan zijn dat er minder spreektijd gebruikt wordt. Daar heb ik nog geen overzicht over, dus naar bevind van zaken handelen, zoals mevrouw Van Es heeft gezegd.

Overeenkomstig het voorstel van de Voorzitter wordt besloten.

De **Voorzitter**: Het woord is aan de heer Van Traa.

De heer **Van Traa** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Twee weken geleden heeft mevrouw Van Es aan de staatssecretaris van Justitie gevraagd, verder in te gaan op het beleid ten aanzien van Surinamers die in Nederland verblijven, vooral de categorie van gedoogden. Daarop is d.d. 5 september een antwoord gekomen. In dat antwoord wordt verwezen naar brieven die de staatssecretaris reeds gevoegd had bij een antwoord aan mevrouw Van Es. De staatssecretaris heeft ook gewezen op de mededelingen van de minister van Buitenlandse Zaken tijdens het mondeling overleg over Suriname van 1 september jongstleden. Zeker nu in kort geding de president van de arrondissementsrechtbank te Den Haag uitspraak heeft gedaan, maar ook omdat vandaag in Suriname de minister van Buitenlandse Zaken gezegd heeft dat hij niet kan garanderen dat van terugkerende Surinamers in alle gevallen de veiligheid gegarandeerd is, verzoek ik u, de brief van de staatssecretaris van Justitie met de stukken waarnaar in die brief verwezen wordt, op de agenda van de Kamer te plaatsen.

De **Voorzitter**: Ik zal donderdag een voorstel doen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met **het voorstel van wet van de leden Stoffelen, Ploeg, Lankhorst, Schaefer en Weisglas tot wijziging van de Algemene pensioenwet politieke ambtsdragers (20073)** .

(Zie vergadering van 7 september 1988.)

De **Voorzitter**: Het woord is aan de heer Wiebenga voor het afleggen van een stemverklaring vooraf.

□

De heer **Wiebenga** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Na diepgaand en ernstig beraad is de afweging van de leden van mijn fractie over het wetsvoorstel tot wijziging van de Algemene pensioenwet politieke ambtsdragers als volgt uitgevallen.

Twaalf leden zullen hun stem geven aan het initiatiefwetsvoorstel zoals het aan ons is voorgelegd, overigens met het steunen van een klein amendement daarop. Deze leden delen het standpunt van de initiatiefnemers dat niet alleen een regeling om in de toekomst de pensioenen van eventuele landverraderlijke kamerleden en hun nabestaanden vervallen te verklaren gewenst is, maar dat ook een regeling voor het verleden, gericht op de ex-NSB-kamerleden, een logisch gevolg is van een algemene regeling. Het voortbestaan van deze pensioenen is strijdig met het rechtsgevoel van zeer velen, zo zeggen deze leden. Het parlement kan hiervoor niet langer medeverantwoordelijk zijn. Een enkele van deze voorstemmers wenst in beginsel wel een ingreep in het verleden te doen, maar niet in de toekomst. Deze leden menen dat geen toestand mag ontstaan waarin de oorlogsslachtoffers en verzetsdeelnemers, maar niet alleen zij, in een positie komen waarin zij moeten zeggen: uw rechtsstaat is de onze niet meer.

De overige leden van de VVD-fractie hebben moeten vaststellen dat het wetsvoorstel de landverraders tegen wie het onder meer gericht is, niet meer kan treffen. Het treft wel hun weduwen, waarom het ten principale niet mag gaan. De weduwe Rost van Tonningen, wier verderfelijke opvattingen ieder fractielid en, naar ik aanneem, ieder kamerlid abject vindt, moet via het strafrecht worden aangepakt. Deze fractieleden hebben niet anders kunnen concluderen, dan dat stopzetting van deze pensioenen, nadat zij zovele jaren door de overheid bewust zijn uitgekeerd, in strijd komt met de grondslag van onze democratische rechtsstaat, zoals ook de Raad van State geconcludeerd heeft. Deze fractiegenoten kunnen in geweten hun stem aan dit wetsvoorstel niet geven, omdat zij de gedachte niet kunnen verdragen dat Rost van Tonningen de rechtsstaat tweemaal zou verkrachten, eerst in de oorlog en nu opnieuw.

Het begin van artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Wiebenga

Het begin van onderdeel A en het begin van artikel 75 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt onderdeel a.

☐

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D66, de SGP, het GPV en de PSP, van de fractie van de PvdA de leden Ter Veld, Kosto, Melkert, Herfkens, Wallage, Alders en Van Gelder en van de fractie van de VVD de leden Bolkestein, Wiebenga, Linschoten, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Kamp, Dijkstal, Braams, Lauxtermann, Scherpenhuizen, Rempt-Halmmans de Jongh, Joekes, Jorritsma-Lebbink, Korthals en Franssen tegen dit onderdeel hebben gestemd en de overige aanwezige leden ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Wiebenga (stuk nr. 8).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat van de fractie van de VVD de leden Bolkestein, Joekes en Lauxtermann tegen dit amendement hebben gestemd en de overige aanwezige leden ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt onderdeel b, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Wiebenga (stuk nr. 8).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D66, de SGP, het GPV en de RPF, van de fractie van de PvdA de leden Ter Veld, Kosto, Melkert, Herfkens, Wallage, Alders en Van Gelder en van de fractie van de VVD de leden Bolkestein, Wiebenga, Linschoten, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Kamp, Dijkstal, Braams, Lauxtermann, Scherpenhuizen, Rempt-Halmmans de Jongh, Joekes, Jorritsma-Lebbink, Korthals en Franssen tegen dit gewijzigde onderdeel hebben gestemd en de overige aanwezige leden ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel voor, over onderdeel c hoofdelijk te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

Voor stemmen de leden:

Weisglas, Wöltgens, Worrell, Zijlstra, Beckers-de Bruijn, Ter Beek, De Beer, Beinema, J.H. van den Berg, Boers-Wijnberg, Buurmeijer, Castricum, De Cloe, Doelman-Pel, Dolman, Van Erp, Van Es, Feenstra, De Grave, Groenman, Haas-Berger, Hageman, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Hermans, Hummel, Jabaaij, Kamp, Keja, Knol, Koetje, Kok, Kombrink, Kraaijeveld-Wouters, Lankhorst, Leerling, Leijnse, Lilipaly, Mateman, Meijer, Moor, Müller-van Ast, Netelenbos, Niessen, Van Nieuwenhoven, Nuis, Van Otterloo, Ploeg, De Pree, Pronk, Van Rey, Rienks, Van Rijn-Vellekoop, Schaefer, Spieker, Stemerdink, Stoffelen, Tegelaar-Boonacker, E.G. Terpstra, Van Traa, Van der Vaart, Te Veldhuis, Vermeend, Verspaget, De Visser, Vliegenthart, Van Vlijmen, Voorhoeve en Vos.

Tegen stemmen de leden:

Weijers, Wiebenga, Wolters, Alders, Van Amelsvoort, Baas-Jansen, J.T. van den Berg, Biesheuvel, Bolkestein, Borgman, Braams, Van der Burg, Van de Camp, Dijkstal, Van Dis, Engwirda, Eversdijk, Franssen, Frinking, Frissen, Van Gelder, Gerritse, Gualthérie van Weezel, Van der Heijden, Hennekam, Herfkens, Hermes, De Hoop Scheffer, Van Iersel, Janmaat-Abee, Joekes, Jorritsma-Lebbink, Kohnstamm, De Kok, Korthals, Kosto, Krajenbrink, De Kwaadsteniet, Laning-Boersema, Lansink, Lauxtermann, De Leeuw, Van Leijenhorst, Linschoten, Melkert, Van Mierlo, Moret-de Jong, Van Muiden, Nijland, Nypels, Oomen-Ruijten, Paulis, Reitsma, Rempt-Halmmans de Jongh, Roosen-van Pelt, Van der Sanden, Schartman, Scherpenhuizen, Schutte, Smits, Soutendijk-van Appeldoorn, G.H. Terpstra, Tommel, Tuinstra, Ter Veld, Van der Vlies, Vreugdenhil, Vriens-Auerbach, De Vries en Wallage.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit onderdeel met 68 tegen 70 stemmen is verworpen.

Het woord is aan de heer Stoffelen.

De heer **Stoffelen** (PvdA): Voorzitter! Namens de indieners van het initiatiefvoorstel vraag ik schorsing van de behandeling.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen (Stb. 1980, 86), van artikel 1637ij van het Burgerlijk Wetboek en aanvulling van de Wet medezeggenschap onderwijs en enkele andere onderwijswetten, alsmede opneming van de Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen in de burgerlijke openbare dienst (Stb. 1980, 384), van de Wet gelijk loon voor vrouwen en mannen (Stb. 1975, 129) en van de Wet tijdelijke voorziening gelijke behandeling van mannen en vrouwen en van gehuwden en ongehuwden in geval van beëindiging van de dienstbetrekking (Stb. 1979, 278) in de Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen (betreft herziening van de wetgeving inzake gelijke behandeling van mannen en vrouwen) (19908)**.

(Zie vergadering van 6 september 1988.)

Het begin van artikel I en onderdeel a worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Ter Veld (stuk nr. 22, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D66, de PPR en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 22 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Onderdeel b wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen c t/m f worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Groenman (stuk nr. 34, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, het GPV en de RPF tegen dit

amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het andere op stuk nr. 34 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Groenman (stuk nr. 17, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D66, de PvdA, de PPR en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 17 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Onderdeel g, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Groenman (stuk nr. 34, I), wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel h wordt zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Het begin van artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel A.a wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel A.b, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Groenman (stuk nr. 34, II), wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen A.c en A.d worden zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde onderdeel A wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Ter Veld (stuk nr. 23).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, het GPV en de RPF tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Onderdeel B, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Ter Veld (stuk nr. 23), wordt zonder stemming aangenomen.

Het begin van onderdeel C wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Ter Veld (stuk nr. 24).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement is aangenomen met dezelfde stemverhouding als het vorige

Onderdeel C.a, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Ter Veld (stuk nr. 24), wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen C.b t/m C.e worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Rempt-Halmmans de Jongh (stuk nr. 35, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D66, de PSP en de PPR tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit gewijzigde amendement de andere op stuk nr. 35 voorkomende gewijzigde amendementen als aangenomen kunnen worden beschouwd.

Onderdeel C.f, zoals het is gewijzigd door de aanneming van de gewijzigde amendementen-Rempt-Halmmans de Jongh (stuk nr. 35, I t/m III), wordt zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde onderdeel C wordt zonder stemming aangenomen.

Het begin van onderdeel D en de onderdelen D.a t/m D.c worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Ter Veld (stuk nr. 25, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D66, de PPR en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 25 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Onderdeel D.d wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel D.e wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel D wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Ter Veld (stuk nr. 27).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D66, de PPR, de PSP en het GPV voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Onderdeel E wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel F en het begin van onderdeel G worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Rempt-Halmmans de Jongh (stuk nr. 36).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, het GPV en de RPF voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Ter Veld (stuk nr. 31, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 31 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Ter Veld (stuk nr. 28).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D66, de PPR en de PSP voor dit amendement hebben

gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Ter Veld (stuk nr. 29).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D66, de PPR en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Onderdeel G wordt zonder stemming aangenomen.

Het begin van onderdeel H wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het nader gewijzigde amendement-Ter Veld (stuk nr. 37, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, het GPV en de RPF tegen dit nader gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit nader gewijzide amendement het andere op stuk nr. 37 voorkomende nader gewijzigde amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

Onderdeel H, zoals het is gewijzigd door aanneming van het nader gewijzigde amendement-Ter Veld (stuk nr. 37, I), wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel I, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het nader gewijzigde amendement-Ter Veld (stuk nr. 37, II), wordt zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Ter Veld tot invoeging van een artikel III (stuk nr. 32).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D66, de PPR en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

De artikelen IV tot en met VIII en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, het GPV en de RPF tegen het wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Op verzoek van mevrouw Ter Veld stel ik voor, de motie-Ter Veld/Van Nieuwenhoven (19908, nr. 38) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de artikelen 1, 3, 9, 11 t/m 13, 56, 58, 59, 61, 62 en 76 van de Luchtvaartwet (16473)**.

(Zie vergadering van 7 september 1988.)

Het begin van het enig artikel en de onderdelen A t/m C worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Rienks (stuk nr. 11).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D66, de PPR, de PSP, het GPV en de RPF voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Rienks (stuk nr. 12, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D66, de PPR en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Rienks (stuk nr. 12, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Onderdeel D wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen E tot en met I worden zonder stemming aangenomen.

Het enig artikel wordt zonder stemming aangenomen.

De beweegreden wordt zonder stemming aangenomen.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over drie moties**, ingediend bij de behandeling van het verslag van een mondeling overleg over **elektriciteitsbesparing**, te weten:
- de motie-Van Rijn-Vellekoop/Tommel over een stappenplan voor elektriciteitsbesparing (20494, nr. 5);
- de motie-Tommel/Van Rijn-Vellekoop over etikettering van toestellen met het oog op energiebesparing (20494, nr. 6);
- de motie-Lansink c.s. over besparing op het elektriciteitsgebruik door rendementsverbetering (20494, nr. 7).

(Zie vergadering van 7 september 1988.)

In stemming komt de motie-Van Rijn-Vellekoop/Tommel (20494, nr. 5).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D66, de PPR, de PSP, het GPV en de RPF voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Tommel/Van Rijn-Vellekoop (20494, nr. 6).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt de motie-Lansink c.s. (20494, nr. 7).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie eveneens met algemene stemmen is aangenomen.

Aan de orde is de **stemming over**

een motie, ingediend in de UCV over het **Rijksinkoopbureau**, te weten:

- de motie-Rienks over de voornemens van de regering inzake de organisatie van de inkoop van het Rijk (20401, nr. 2).

(Zie UCV 69 van 20 juni 1988.)

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken, dat deze motie voldoende wordt ondersteund.

Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D66, de PPR en de PSP voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Ik stel voor, de stukken 20401, nrs. 1 en 3, voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Woonwagenwet (19414)**.

(Zie vergadering van 8 september 1988.)

De **Voorzitter**: Het woord is aan mevrouw Verspaget voor het doen van een mededeling.

□

Mevrouw **Verspaget** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie heeft een amendement ingediend op het wetsvoorstel tot wijziging van de Woonwagenwet. Wij willen dat amendement intrekken, enerzijds, omdat de staatssecretaris heeft toegezegd dat hij een keer per jaar met de Kamer zal spreken over de huurprijzen voor woonwagens en de standplaatsen en anderzijds, omdat in de notitie die binnenkort zal verschijnen over de harmonisatie van het volkshuisvestingsbeleid in relatie tot het woonwagenbeleid door de staatssecretaris afdoende voorstellen zullen worden gedaan.

□

De **Voorzitter**: Het amendement-Verspaget (stuk nr. 11) is ingetrokken.

Het wetsvoorstel wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over drie moties**, ingediend bij de behandeling van de **Harmonisatiewet**, te weten:
- de motie-Nuis over herziening van de Harmonisatiewet (20469, nr. 25);
- de motie-Wallage over het vonnis van de president van de Haagse rechtbank (20469, nr. 26);
- de motie-Van Es over intrekking van de Harmonisatiewet (20469, nr. 27).

(Zie vergadering van 8 september 1988.)

In stemming komt de motie-Nuis (20469, nr. 25).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D66, de PvdA, de PPR en de PSP voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Wallage (20469, nr. 26).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Van Es (20469, nr. 27).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D66, de PPR en de PSP voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Ik stel voor, de stukken 20469, nrs. 23 en 24 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen.

Harmonisatiewet

□

De heer **Wallage** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben onze stem niet gegeven aan de motie van mevrouw Van Es, omdat wij vonden dat de Kamer zich op dit moment moet beperken tot de gevolgen van het rechterlijk vonnis. Andere overwegingen rond de Harmonisatiewet willen wij daarbij geen rol laten spelen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet economische mededinging en van enige andere wetten (uitbreiding van de mogelijkheid van beroep) (19739)**.

(Zie vergadering van 7 september 1988.)

De algemene beraadslaging wordt hervat.

□

Staatssecretaris **Evenhuis**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Schartman heeft gevraagd: hoe zit het eigenlijk met de deregulering als het gaat om het betrokken wetsvoorstel? Ik kan mij die vraag wel voorstellen, omdat dit wetsvoorstel gemarkeerd wordt door het feit, dat het denken niet stilstaat en ook niet zal stilstaan. Hij stelde dat dit wetsvoorstel eigenlijk rechtstreeks uit de discussies over deregulering voortvloeit, zo heb ik hem tenminste begrepen, en dat de regering nu het allerlaatste punt uit de dereguleringsvoorstellen in de eindfase van dit wetsvoorstel alsnog niet overneemt zonder dat de deregulering daarbij een rol speelt. Ik wil erop wijzen, dat het wetsvoorstel in zijn totaliteit niet is geboren uit de dereguleringsgedachte. Ik wil in dit verband even stilstaan bij de geschiedenis van dit voorstel.

Uit wat ik maar noem de "blauwe stukken" valt af te leiden dat het oorspronkelijke wetsvoorstel, dat in 1982 aan de Raad van State om advies is voorgelegd, een algehele verruiming van de mogelijkheid van beroep bevatte, dus ook voor derden die rechtstreeks in hun belang zouden zijn getroffen. Dat wetsvoorstel heeft de Kamer nooit bereikt. Het aardige van het voortgaande denken is, dat wij nu feitelijk na de laatste nota van wijziging over dat voorstel spreken. De regering heeft na het advies van de commissie-Van der Grinten, die overigens nog een grotere inperking van de beroepsmogelijkheid bepleitte, het wetsvoorstel

in die zin aangepast, dat het derden-beroep tegen het niet optreden tegen mededingingsbeperkingen werd uitgesloten. Alleen aan dit aspect van het wetsvoorstel lagen uitdrukkelijk op dat moment dereguleringsoverwegingen ten grondslag. Het aldus gewijzigde wetsvoorstel is, nadat het aan de Raad van State was gestuurd om advies over deze wijziging, in 1986 bij de Tweede Kamer ingediend.

Zoals gezegd: het denken stond niet stil. Deregulering is en blijft belangrijk. Ook door die bril heeft het kabinet de laatste nota van wijziging bekeken. In dat opzicht – ik verwijs ook naar een vraag van de heer Schartman – stel ik vast dat wij uiteraard met kabinetsbeleid te maken hebben. Het is eigenlijk overbodig dat te zeggen.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag wordt daaraan nadrukkelijk aandacht besteed. Ik verwijs voor het gemak naar bladzijde 3, waarop wordt gesteld dat van het openstellen van deze beroepsmogelijkheid geen hausse van beroepszaken wordt verwacht, doch dat het niet uitgesloten is dat er enige extra werkbelasting van het ambtelijke apparaat en de rechter zal ontstaan doordat van de betrokken beroepsmogelijkheid feitelijk gebruik zal worden gemaakt. Ik zeg erbij: dat was ook de bedoeling van het geheel.

Naast het dereguleringsbelang, bestaande uit beperking van de belasting van de overheid en de rechterlijke colleges, spelen andere factoren een rol, zodat een afweging van misschien soms ook wel wat tegenstrijdige belangen moet worden voorkomen en feitelijk keuzen moeten worden gemaakt. En ook dat, mijnheer de Voorzitter, is niet erg.

Na een zorgvuldige afweging, steeds weer opnieuw, hebben de twee in de nota naar aanleiding van het eindverslag genoemde factoren uiteindelijk de doorslag gegeven. De eerste factor is de toegenomen en nog toenemende activering van het mededingingsbeleid – wij hebben daar verschillende keren over gesproken en wij zijn tot een eensluidende conclusie gekomen – waarbij wij een sterk beroep op derden doen. Je zou kunnen zeggen, dat dit een soort derden-beroep is, maar dan in een andere betekenis. Wij roepen burgers en bedrijven op om op het punt van het mededingingsbeleid actief te zijn opdat ongewenste vormen van mededingingsbeperking aan de kaak worden gesteld. Daarnaast is er het betoog van de hoogleraren VerLoren van Themaat en Mok, waarin dezelfde benadering naar voren komt. De heer Mok is advocaat-generaal bij de Hoge Raad en de heer VerLoren van Themaat was advocaat-generaal bij het Europese Hof. Beide heren menen, dat aan derden-klagers een formeel beroepsrecht moet worden toegekend en hun betoog heeft ook een belangrijke rol gespeeld in onze overwegingen. Naar onze wijze van zien heeft dat betoog een duidelijke overtuigingskracht.

Een derde overweging betreft de ontwikkelingen in het Europese mededingingsrecht, die heel duidelijk in de richting van een ruimere rechtsbescherming van derden gaan. Dat blijkt bij voorbeeld uit de arresten van het Europese Hof te Luxemburg, die ik voor de goede orde heb vermeld.

Mijnheer de Voorzitter! Deze drie overwegingen hebben duidelijk iets toegevoegd aan hetgeen indertijd naar de Kamer is gestuurd. Ze hebben een relatie met ontwikkelingen, die zich na het uitbrengen van het advies door de commissie-Van der Grinten hebben voorgedaan. Het tijdselement speelt in het geheel dus een belangrijke rol.

Mijnheer de Voorzitter! Ook de Kamer heeft opvattingen op dit punt naar voren gebracht. De heer Schartman vroeg waarom die niet de doorslag hebben gegeven. Ik merk op, dat die opvattingen ook een belangrijke rol in het geheel hebben gespeeld. Dat is een vierde aspect – ik had het ook als eerste kunnen noemen – dat duidelijk iets toevoegt, met name wat betreft de toetsing aan het algemeen belang en de rol van de overheid daarbij. Op dat punt zal ik straks nader ingaan.

Mijnheer de Voorzitter! Vervolgens wil ik nog enkele algemene opmerkingen maken, waarna ik de concrete vragen zal beantwoorden. Ik loop daarmee enigszins vooruit op de voortgangsrapportage over de uitvoering van het activiteitenplan mededingingsbeleid, die hopelijk rond Prinsjesdag naar de Kamer kan worden gestuurd. De heer Schartman heeft gezegd, dat de invulling van het algemeen belang meer gestalte moet krijgen en beter zichtbaar moet worden gemaakt. Ook de heren Tommel en Pronk hebben zich in die zin uitgelaten. Ik kan hier kort over zijn, want ik ben het daarmee eens. In het verleden werd mededingingsbeleid voornamelijk gevoerd in onderhandelingen tussen het ministerie en het bedrijfsleven. Ik doel nu op het zogenaamde informele mededingingsbeleid. Daarbij werd nagegaan of geplande regelingen zich wel verdroegen met wettelijke bepalingen en dergelijke. Op die manier werden heel weinig resultaten in de praktijk zichtbaar, want wat niet was geoorloofd, werd geen onderwerp van afspraken. Er vond dan ook geen feitelijke maatschappelijke toetsing plaats. Veel meer dan voorheen worden echter zaken voorgelegd aan de Commissie economische mededinging, bestaande uit hoogleraren en vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers, die hun sporen op dit punt hebben verdiend. De beleidslijnen – en daarmee de feitelijke invulling van het begrip algemeen belang – werden door de uitspraken van de commissie beter zichtbaar en toetsbaar. Ik verwacht dan ook dat die grotere duidelijkheid in de praktijk een belangrijke preventieve werking zal hebben als het gaat om onwenselijke kartelvorming. In de handleiding mededingingsbeleid gaan wij verder in op deze jurisprudentie. Daarnaast wordt uit dergelijke jurisprudentie duidelijk tegen welke mededingingsregelingen geen bezwaar bestaan. De drie adviesaanvragen die ik de afgelopen periode heb verstuurd, krijgen zo ook een concreet vervolg. Ik kondig bij dezen aan, dat binnenkort een aantal nieuwe adviesaanvragen zal volgen.

De heer **Schartman** (CDA): Voorzitter! Het probleem bij de Wet economische mededinging is nu juist dat er zo weinig jurisprudentie is en dat de jurisprudentie die er al is zeer extreme gevallen betreft. Hoe kan de staatssecretaris dan ook voortbouwen op bestaande jurisprudentie?

Staatssecretaris **Evenhuis**: Er is natuurlijk wel wat jurisprudentie, maar door de manier waarop wij het beleid voeren – ik verwijs naar het activiteitenplan – wordt de zaak helderder en zichtbaarder en wordt de betrokkenheid van de burgers erbij groter. Men kan immers meer klachten indienen. Daardoor zal de jurisprudentie groter worden. Door die meer uitspraken zal er een beter zicht komen op de term "algemeen belang", waar ik mee worstel, waar

de Kamer mee worstelt en waar de rechter natuurlijk het meest mee worstelt, omdat hij op basis van een toetsing een uitspraak moet doen over dat algemeen belang. Ik ben het dus met de heer Schartman eens, maar de wijze waarop wij dat beleid voeren, zal tot meer jurisprudentie leiden. Wij zullen dus niet kunnen volstaan met de handleiding deel 1; na verloop van tijd zal er onmiskenbaar een vernieuwde handleiding moeten komen!

Mijnheer de Voorzitter! Ook zal meer aandacht worden besteed aan de voorlichting, waarmee wij willen trachten, het inzicht in de wet en in de toetsingscriteria te vergroten. Zo zal er ook meer jurisprudentie kunnen ontstaan. Wij zullen daar meer bekendheid aan geven.

De heer Schartman vroeg naar de wetssystematiek in relatie tot het nationale en het Europese mededingingsbeleid. De heer Pronk heeft daar ook enkele opmerkingen over gemaakt. Wij hebben nu een jaar gewerkt aan de uitvoering van het activiteitenplan. Ik ben in die tijd in mijn mening gesterkt dat wijziging van de wetssystematiek niet nodig is als het gaat om de vraag "verbods- of misbruikswetgeving". Ik heb dat indertijd al gezegd, omdat ik vond dat de mogelijkheden die de wet biedt niet uitgeput waren, anders gezegd onvoldoende benut werden. Dat mag natuurlijk, maar voordat je aan zo'n operatie als wetswijziging gaat beginnen, moet je dat toch wel eerst nagaan. Ik trek die conclusie nu weer, zij het dat je na verloop van tijd door nieuwe ontwikkelingen tot een andere conclusie kan komen. De huidige wet biedt mijns inziens dus voldoende mogelijkheid voor een actief mededingingsbeleid. Zo wordt op dit moment op grond van de huidige wet gewerkt aan een aantal generieke maatregelen. Ik wil er twee noemen; inzake de branchebescherming en inzake de horizontale prijsregelingen. Als wij thans een horizontale prijsregeling onverbindend verklaren, dan betreft dat een individuele maatregel. Daarin zou je dus verandering kunnen brengen (door middel van een generieke maatregel met betrekking tot horizontale prijsbinding). Dat kan met de huidige wet. Dat bewijst al dat de huidige wetgeving niet is uitgeput en dat die veel beter en intensiever kan worden benut. Door een dergelijke benadering vindt er ook een beleidsmatige toenadering plaats — ik ben daar voorstander van — van het nationale naar het Europese beleid, een toenadering die niet alleen mogelijk, maar ook noodzakelijk is en die zal bijdragen aan versterking van het mededingingsbeleid in Europa. Onlangs heeft op dat punt al afstemming plaatsgevonden met Brussel. Ook toen bleek dat voor het nationale beleid, ook na 1992, een belangrijke rol is weggelegd. Vooral van belang daarbij is goede inhoudelijke en procedurele afstemming. Een deel van de brief die ik zoëven aankondigde, zal daarover gaan.

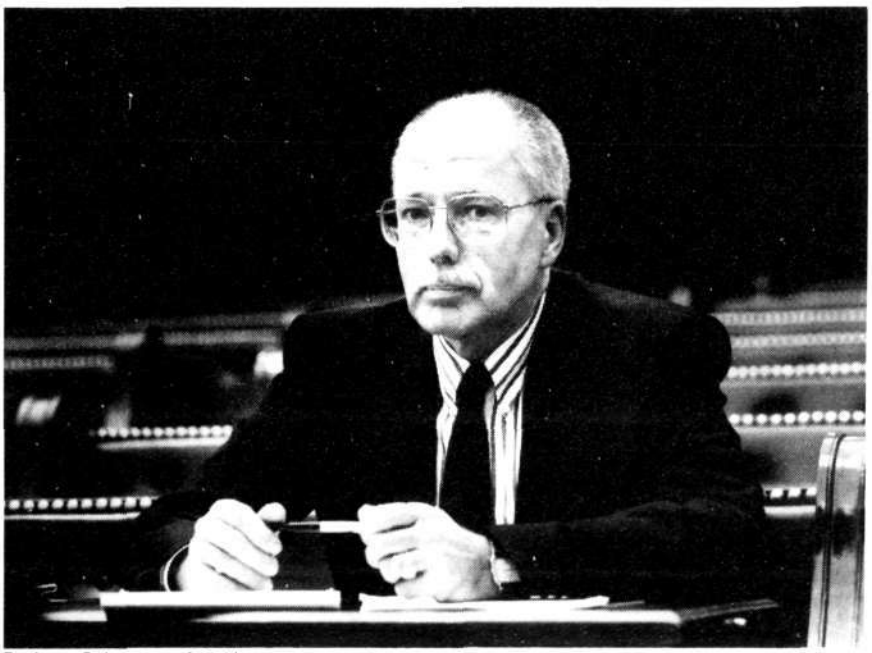

De heer Schartman (CDA)

De heer Pronk heeft de vorige week enige bezorgdheid uitgesproken over de behandeling van de klachten naar aanleiding van de voorlichtingscampagne. In het activiteitenplan heb ik al aangegeven dat het mededingingsbeleid èn alerter èn toegankelijker moet worden. Aan drempelverlaging voor klagers en informatiezoekers moet daarom hard worden gewerkt. De voorlichtingscampagne die wij voor het zomerreces zijn gestart, moet daar juist voor zorgen. Aan een goede voorlichting over beleidsuitgangspunten zal dus ook continu aandacht moeten worden besteed. De eerste resultaten van de voorlichtingscampagne zijn zichtbaar. Intussen — ik spreek in feite over twee zomermaanden — zijn meer dan 20.000 brochures verspreid. Het aantal verzoeken om informatie en het aantal klachten is sterk toegenomen. Ik kom daar straks nog op terug.

Verschillende leden hebben gevraagd aan de hand van welke criteria een derden-belanghebbende kan beoordelen of het zinvol is, beroep bij het College van beroep voor het bedrijfsleven in te stellen tegen het niet gebruik maken van in de Wet economische mededinging gegeven bevoegdheden met betrekking tot mededingingsregelingen en economische machtsposities. Het criterium voor optreden op grond van de Wet economische mededinging tegen mededingingsregelingen en economische machtsposities is inderdaad: "strijd met het algemeen belang". Het algemeen belang is op zichzelf niet strikt te definiëren. De invulling hangt af van de concrete situatie. Dat is dus het verhaal van de jurisprudentie die dan ontstaat. In het activiteitenplan zijn ten aanzien van enige categorieën mededingingsregelingen een aantal beoordelingscriteria weergegeven. Dan denk ik met name aan de horizontale prijsregelingen, aan de quoteringsregelingen, de toelatingsregelingen en de erkenningsregelingen. Een actief mededingingsbeleid, zoals dat ons voor ogen staat, brengt met zich dat de overheid in meer gevallen dan voorheen gebruik zal maken van de WEM, van de bevoegdheid tot optreden tegen mededingingsrege-

lingen en van de bevoegdheid tot optreden in die situaties waarin sprake is van een economische machtspositie en met name van misbruik daarvan. De adviezen van de Commissie economische mededinging en de beschikkingen, alsmede de jurisprudentie van het College van beroep voor het bedrijfsleven, geven dan de belanghebbende inzicht in de wijze waarop het in de wet genoemde criterium van strijd met het algemeen belang in de praktijk door de overheid wordt ingevuld. Als het gaat om het beroep en de maatstaven daarbij, dus maatstaven om in beroep te gaan tegen een beslissing van de overheid om niet op te treden, kan de klager dat vinden in de algemene beginselen van behoorlijk bestuur. Daaraan *toetst de rechter het overheidsoptreden*. Daarbij zal dus vooral de rechter nagaan of de overheid bij voorbeeld haar beslissingen deugdelijk heeft gemotiveerd en of dit in redelijkheid tot de desbetreffende beslissing heeft kunnen leiden. De rechter speelt dus in het geheel een zeer belangrijke rol.

Bij een eerdere gelegenheid heb ik in deze Kamer uiteengezet dat in eerste instantie de nadruk zal liggen op de toepassing van de huidige Wet economische mededinging. Wijzigingen van het wettelijk instrumentarium, bij voorbeeld in de richting van een verbodstelsel, zullen dus pas overwogen worden na evaluatie van de beleidspraktijk, als daartoe duidelijk aanleiding is. Ik zeg dus niet principeel nee, maar wij moeten de huidige middelen en mogelijkheden uitputten en het activiteitenplan tot wasdom doen komen. Ik zei al dat er binnenkort een brief komt over het in de periode van juli 1987 tot juli 1988 gevoerde mededingingsbeleid. In die brief zullen wij de balans van het beleid opmaken, waarbij wij zullen bezien of het is gevoerd volgens de lijnen die wij hebben opgenomen in het activiteitenplan. Ik hoop daar verder met de Kamer over te kunnen spreken. *Gegeven de belangstelling* die hier voor dit onderwerp bestaat, neem ik aan dat dit zeker zal gebeuren.

De tussenbalans geeft mij aanleiding tot het trekken van de conclusie dat voor het realiseren van de doelstellingen van het mededingingsbeleid het instrumentarium van de Wet economische mededinging vooralsnog niet dient te worden gewijzigd, bij voorbeeld in de richting van een verbodsstelsel. Dit zal nader moeten worden bekeken. Het mededingingsbeleid op grond van de Wet economische mededinging wordt overigens systematisch afgestemd op het Europese mededingingsbeleid, in samenwerking met de verantwoordelijke diensten van de Europese Commissie. Ook voor deze afstemming is het ombouwen van de Wet economische mededinging naar een verbodswet niet nodig.

De heer Schartman vroeg mij, of de voorbeelden van onderlinge samenwerking en concernvorming in de levensmiddelensector zouden kunnen leiden tot toepassing van de Wet economische mededinging. Relevant hierbij is in de eerste plaats of er sprake is van een mededingingsregeling die in strijd wordt *geoordeeld met het algemeen* belang. In de tweede plaats is relevant of er sprake is van een economische machtspositie, waarvan de gevolgen in strijd worden geoordeeld met het algemeen belang. Wil je zo'n conclusie kunnen trekken, dan zijn er natuurlijk meer gegevens nodig. Op zichzelf biedt deze wet derden echter de mogelijkheid — als wij niet optreden — een klacht in te dienen en in beroep te gaan. Dat is dus in de situatie die de heer Schartman schetste. Het antwoord op zijn vraag is dus bevestigend.

De heer Schartman heeft hierbij een aantal categorieën betrokkenen opgevoerd. Hij noemde de consumenten en de al dan niet zelfstandige ondernemers. Hij koppelde hieraan de vraag — ik meen dat ook de heer Tommel deze vraag stelde — of het hierbij gaat om personen die rechtstreeks in hun belang zijn getroffen door het al dan niet toepassen van de Wet economische mededinging. Dat is de kernvraag. De stelling is duidelijk. Ik concludeer dat in beginsel niemand van de beroepsmogelijkheid is uitgesloten. Het is evenwel de rechter — in dit geval het college van beroep voor het *bedrijfsleven — die in elk concreet* geval moet beoordelen of er sprake van is dat iemand in zijn belang is getroffen. Dit oordeel is beslissend voor het antwoord op de vraag of het beroep dat door de desbetreffende personen is ingediend, al dan niet ontvankelijk is. Overigens kan uit de jurisprudentie van het college van beroep voor het bedrijfsleven worden afgeleid dat in gevallen waarin consumentenbelangen in het geding zijn, beroepen van de consumentenorganisaties ontvankelijk zijn, en wel in verband met het groepsactierecht. De redenen dat de regering heeft gekozen voor het alsnog mogelijk maken van beroep tegen het niet gebruik maken van wettelijke bevoegdheden, zijn niet uitsluitend ingegeven door factoren die buiten deze Kamer zijn gelegen. Ik doel dan in het bijzonder op het vierde punt dat ik zojuist noemde, namelijk de genuanceerde opvattingen die hier naar voren zijn gebracht. Ik heb in de nota naar aanleiding van het eindverslag uiteengezet welke ontwikkelingen in dit geheel een rol speelden, naast hetgeen in deze Kamer naar voren is gebracht. Naar aanleiding van de opmerkingen die op dit punt door de heer Pronk zijn *gemaakt, stel ik vast dat het hoofdar*gument voor het alsnog in laatste instantie mogelijk maken van beroep tegen het niet toepassen van de Wet economische mededinging voortvloeit uit de belangrijke rol van klagers. Deze is nodig als het gaat om mededingingsregelingen en economische machstposities. Het hangt ook samen met het activiteitenplan. De nadere invulling is in eerste instantie een zaak voor de regering, die zich daarbij mede zal baseren op signalen van degenen die in de praktijk worden gehinderd door mededingingsbeperkingen. De klager kan zijn beroep baseren op een in zijn ogen bestaande strijdigheid met enig beginsel van behoorlijk bestuur van de beslissing om in een concreet geval de Wet economische mededinging niet toe te passen.

Iets meer over de klachten. Naar aanleiding van de voorlichtingscampagne zijn op dit moment ongeveer 30 klachten binnengekomen. Normaal komen er ongeveer 30 per jaar binnen. Wij weten natuurlijk nog niet hoeveel klachten in de rest van dit jaar zullen binnenkomen, maar uit deze 30 thans binnengekomen klachten valt wel af te leiden dat er van een redelijke intensivering sprake *is. Een gedeelte van deze klachten* had een minder zwaar karakter en kon snel worden afgehandeld. Er zijn op dit moment nog 15 klachten in behandeling. In één geval was er sprake van een klacht met een spoedeisend belang, in verband waarmee wij de Economische controledienst hebben ingeschakeld. Op vijf klachten verwachten wij nog een nadere schriftelijke toelichting van de klager zelf.

Wat wij niet verwacht hadden, was dat een groot aantal klachten betrekking hadden op overheidsdiensten, zowel van de rijksoverheid als van de provinciale en de gemeentelijke overheid. Ook indien de Wet economische mededinging niet van toepassing is, worden deze klachten in behandeling genomen. Het is immers van groot belang dat ook in het overheidsbeleid als zodanig voldoende aandacht aan mededingingsaspecten wordt besteed. Een tiental klachten had betrekking op mededingingsregelingen en ongeveer een even groot aantal op economische machtsposities.

Ik kan u verzekeren dat aan de behandeling van de klachten prioriteit wordt gegeven. Bij dit type beleid zijn klachten immers juist bijzonder belangrijke signalen over de werking van het beleid. De adviesaanvragen over voorgenomen maatregelen aan de Commissie economische mededinging, bij voorbeeld over de asfaltsector of de verwarmingsinstallateurs, zijn juist mede op ingediende klachten gebaseerd. Voor elke klacht wordt een ambtenaar als contactpersoon aangewezen, zodat de klager een direct aanspreekpunt op het ministerie heeft. Op goede gronden mogen wij concluderen dat een aantal klachten in de praktijk zal leiden tot adviesaanvragen aan de Commissie economische mededinging. En dan is het cirkeltje rond.

Een laatste opmerking in dit verband. De vraag is gesteld of wij de uit de klachten voortvloeiende werklast aankunnen. Wij kunnen op dit moment de extra werklast zeker aan en dat zal juist alleen nog maar beter worden wanneer wij op grond van de Wet economische mededinging een ander regime gaan invoeren bij de beoordeling van horizontale prijsregelingen (door het nemen van een generieke maatregel). Dan wordt het alleen maar gemakkelijker.

Ik heb geconstateerd dat de heer Nijhuis vandaag niet aanwezig is en heb begrepen dat de heer Van Erp in zijn plaats dit debat bijwoont. De heer Nijhuis heeft in zijn eerste termijn opgemerkt dat de schriftelijke voorbereiding van dit wetsontwerp erg lang heeft geduurd. Dat is waar. Wij hebben er vrij lang over gedaan, maar dat komt doordat er vrij lang over is nagedacht. Dat laatste is toch een duidelijk pluspunt, gelet ook op datgene wat thans voor ons ligt.

In dit verband wil ik ook wijzen op de geschiedenis van het wetsontwerp. Eerst was er een wetsontwerp met als het ware een "halve Van der Grinten". Naderhand kwam er het voorstel dat aan de Kamer is gezonden.

Ik wijs erop, dat er met name op de juridische afdeling van het ministerie op grond van het wetgevende programma wel sprake was van werkdruk. Ook ter bescherming van de aldaar werkende mensen, deel ik u mede dat deze werkdruk de afwikkeling enigszins heeft vertraagd. Er zijn nu eenmaal fysieke grenzen aan de wetgevingscapaciteit.

Voorzitter! In het begin van zijn betoog heeft de heer Schartman nog een opmerking gemaakt over het feit dat er nog een wijzigingsvoorstel is gekomen. Wij konden daar niet meer op reageren. Het is natuurlijk altijd een goede zaak, dat je een schriftelijke procedure kunt verlengen. Weliswaar was al een eindverslag uitgebracht, maar op grond van het nieuwe feit – dat was toch van majeure betekenis; dat geef ik volledig toe – had men toch een schriftelijke procedure kunnen inlassen. Dat zou een debat als dit echter alleen maar saaier maken. Het is veel aardiger om die schriftelijke inbreng bij deze gelegenheid voor het voetlicht te brengen, zodat wij daarover gezellig met elkaar kunnen discussiëren.

□

De heer **Schartman** (CDA): Voorzitter! Ik dank de staatssecretaris voor de gegeven antwoorden.

Allereerst wil ik iets zeggen over het punt van de deregulering. Daarover kunnen wij trouwens kort zijn. Mijn fractie heeft dat punt zwaar laten wegen. Daarmee wilde zij de regering volgen om het wetsontwerp niet op die wijze in te richten als nu uiteindelijk gebeurt. Wij hechten veel waarde aan dat dereguleringsverhaal.

Ik wijs erop dat de gehele Wet economische mededinging aanvankelijk werd opgetuigd met vele, vele voorstellen. Het voorstel passeerde vervolgens de dereguleringsmolen van de commissie-Van der Grinten. Vervolgens kwam het in een echt debat in de Kamer aan de orde. Toen werden een heleboel van de dereguleringsvoorstellen geschrapt. Zegge en schrijve bleef er eentje over. Die ene wil de regering echter volstrekt handhaven omdat die de reden van het wetsvoorstel betreft. De andere zaken waren namelijk technisch van aard. Helemaal aan het eind van de behandeling wordt echter een standpunt ingenomen dat diametraal tegenover het eerste staat en wordt ook het laatste dereguleringsvoorstel geschrapt. Dat is toch merkwaardig!

De staatssecretaris heeft daarvoor nu de argumenten gegeven. Ik wil er niet meer op terugkomen. Naar mijn mening moeten wij echter in het vervolg anders opereren. De verantwoording moet gestalte krijgen ingevolge de aanwijzingen van de minister-president die voor deregulering gegegeven zijn, vanaf punt 1 tot 18. Als van die aanwijzingen afgezien wordt, moet in de wet met argumenten worden aangegeven waarom dat gebeurt. Dat is ook afgesproken. Ik dank de staatssecretaris voor zijn inzicht op dit punt.

Het volgende punt weegt voor ons zwaarder. Dat punt betreft toch het algemeen belang. Ik zou haast zeggen: mijn hart sprong op van vreugde toen de staatssecretaris zei dat hij het helemaal met mij eens was en dat er een nadere invulling zou moeten komen. Uit zijn verdere betoog blijkt echter niet dat dit ook gebeurt. Hij verwijst namelijk naar de jurisprudentie. Welnu, 30 jaar geleden, bij de invoering van de wet, heeft hier in de Kamer dat woord "jurisprudentie" een grote rol gespeeld. Het algemeen belang is echter steeds aan verandering onderhevig. Het is niet mogelijk om eenmalig in de wet vast te leggen welke criteria je daarbij moet hanteren. "Maar laat men nu de wet in de praktijk gebruiken, dan zal er ook jurisprudentie ontstaan". Wij hebben gezien dat dat niet werkt, al die jaren niet, behalve in een paar branches waarvoor wij heel precies hebben aangegeven hoe het zit. Het werkt niet. Sindsdien hebben alle bewindslieden geprobeerd om eerst de zaak te activeren. Zij zijn echter vervolgens tot de slotsom gekomen dat wetswijzigingen nodig waren. Nu hebben wij weer een staatssecretaris die na 30 jaar zegt: wij moeten een activiteitenplan maken en activeren, zonder met een invulling te komen. Hij geeft die invulling juist niet op het moment dat het gaat om de mogelijkheid van het kunnen instellen van een beroep door derden-belanghebbenden op niet-genomen maatregelen. Het gaat om zo iets diffuus, dat die derden-belanghebbenden moeten weten welke criteria hier

gelden. Anders is het zeer wel mogelijk dat zij zich zeer inspannen om iets te bereiken, misschien zelfs vijanden maken in het bedrijfsleven omdat zij zich verzetten tegen regelingen van anderen enzovoorts – dat wordt doorgaans niet in dank aanvaard –, terwijl hun beroep uiteindelijk niet ontvankelijk wordt verklaard omdat hun opvattingen niet passen bij datgene wat geldt als algemeen belang. Kijk maar naar de Meldoc-affaire. Als dit wetsontwerp wet wordt, neem ik aan dat die rijdende melkwinkels alsnog bezwaar kunnen aantekenen dat er zulke stringente regels op dat gebied hebben gegolden. Dan kan, zoals toen in de Hofmann-la-Rochezaak, de rechter uitspreken dat de belangen van de producenten, de agrariërs, veel wezenlijker zijn dan de kleinere belangen in de distributie. Dat kan alleen worden voorkomen als de staatssecretaris aangeeft welke criteria gelden. Ik heb in dit verband het beperken in assortiment, het aanwijzen van regio's, het vaststellen van prijzen door de producent, het fijnmazig distributienet al vaker genoemd. De staatssecretaris moet aangeven waarmee bedrijven te maken hebben. Hij moet tegen hen zeggen dat als zij zich echt geschaad voelen op een van die punten die passen binnen de formulering "algemeen belang", hij daarmee uit de voeten kan. Ik ben best bereid om die discussie te voeren naar aanleiding van het evaluatieverslag over het afgelopen jaar. Ik wil echter een- en andermaal aangeven dat dit voor mijn fractie een heel zwaar punt is. Het is immers de enige mogelijkheid waarop de wet kan functioneren als de staatssecretaris niet wil overgaan naar een ander systeem van wetgeving, waarbij duidelijk de grenzen worden aangegeven van wat is toegestaan. Als die grenzen worden overschreden, zit men fout. Het gaat mij dus om de overgang naar de verbodswetgeving waarvan de staatssecretaris niet overtuigd is. Ik vind dat vreemd want hij verwijst naar een verhaal van een paar hoogleraren die wij beiden hoog schatten. Hij let op hun argumentatie en wil dan dit wetsvoorstel zo veranderen dat het haaks staat op het oorspronkelijke. De conclusie die heel duidelijk uit het verhaal van de hoogleraren naar voren komt, is dat een mislukking van de Wet economische mededinging na 30 jaar de moeite waard is om op zijn minst de andere weg, de Europese weg, in de slaan. Nogmaals, het gaat om meer dan alleen maar dit wetsontwerp. Om die reden zullen wij ons niet verzetten. Ik zal hierop nu ook niet langer ingaan, maar wij willen graag deze belofte van hem hebben. Er zou hierover een goed stuk moeten komen. De staatssecretaris moet nadenken over de vraag wat het algemeen belang kan inhouden. Wij kunnen, mede aan de hand van het verslag van het afgelopen jaar hierover nog eens discussiëren, alsook over de punten die hij noemde in relatie tot Europa. De staatssecretaris moet deze verduidelijken want 1992 komt steeds dichterbij en de discussie over Europa wordt steeds intenser. Bij dit onderwerp moet dat ook een belangrijke rol spelen. Ik daag hem echt uit daarmee te komen. Hij laat veel te veel over aan de rechter, ook als het gaat om dit wetsontwerp. De derden-belanghebbende mag protesteren, klagen of beroep aantekenen tegen maatregelen die de regering niet neemt. Alleen de staatssecretaris weet precies om welke regeling het gaat. Alle criteria heeft hij in zijn hoofd en in zijn hart. Komt uiteindelijk de klager, of degene die in beroep gaat bij de rechter, dan weet ook die rechter niet waarom het precies gaat. Want in principe zegt de staatssecretaris dat iedereen in beroep kan gaan en het belang moet maar later worden vastgesteld. Dat is al een twijfelachtige zaak. Het is helemaal niet duidelijk of de afspraak waarom het gaat onder de bepalingen van de Wet economische mededinging valt. Dat moet de rechter ook uitmaken. Dus de klager, of degene die in beroep gaat, gaat daardoor de mist in. Voorts is het hem volstrekt onduidelijk op basis van welke criteria dat gebeurt. Dan begrijp ik dat de staatssecretaris zegt dat hij zich niet veel zorgen behoeft te maken over het dereguleringspunt, want als hij het allemaal zo vaag houdt en zo moeilijk doet, dan zal geen mens van die mogelijkheid gebruik maken. Als een ondernemer dat wel een paar keer probeert, dan druipt hij met de staart tussen de benen af en is het dereguleringsaspect heel erg gering. Hoe waardevol deze wet kan zijn, wij zullen over die andere zaken verder moeten praten.

□

De heer **Pronk** (PvdA): Voorzitter! Ik dank de staatssecretaris voor zijn beantwoording, die voor een belangrijk deel bestond uit een uiteenzetting van de redenen waarom alsnog in de nota van wijziging is overgegaan tot uitbreiding van de mogelijkheid van beroep tot derden tegen het niet treffen van een beschikking. Dat was het hoofdpunt van mijn fractie in de schriftelijke behandeling van het wetsontwerp. De staatssecretaris heeft nog eens uiteengezet welke argumenten hij had om in te stemmen met de opmerkingen van mijn fractie. Voor een deel deden die argumenten zich voor op grond van ontwikkelingen die ontstonden nadat de schriftelijke behandeling min of meer was gesloten, zo zei de staatssecretaris. Daarover verschillen wij van mening. Op een aantal punten hadden wij al gewezen. Ik gun dit overigens gaarne aan de staatssecretaris. De uitkomst is in overeenstemming met datgene wat mijn fractie vurig heeft bepleit. Vorige week heb ik begrepen dat ook de heer Schartman een en ander onderschrijft.

Ik had vorige week niet veel gelegenheid in te gaan op de ontwikkelingen in de Europese jurisprudentie. De staatssecretaris heeft gezegd dat deze ontwikkelingen voor hem een belangrijke overweging vormen. De overweging werd belangrijker na de schriftelijke behandeling, omdat daarover toen meer informatie beschikbaar kwam. In de nota naar aanleiding van het eindverslag schreef de staatssecretaris dat aan dit argument veel gewicht moet worden toegekend, vooral gezien 1992. Mag ik daaruit begrijpen dat de staatssecretaris, wanneer zich ook op andere toepassingsterreinen van de Wet economische mededinging discrepanties voordoen, gegeven het feit dat wij in tegenstelling tot Europa geen verbodswetgeving hebben, die discrepanties stelselmatig tot nul wil terugbrengen? Moet ik in dat licht zijn aankondiging van een generieke onverbindendverklaring van horizontale prijsregelingen zien?

De staatssecretaris heeft gezegd dat een evaluatie van de geïntensiveerde toepassing van de wet wenselijk is. Hij meent dat die geïntensiveerde toepassing zo slagvaardig kan zijn en tot zo weinig discrepanties tussen het Nederlandse beleid en het beleid in de rest van Europa aanleiding zal geven, dat het

niet noodzakelijk zal zijn om te komen tot een verbodswetgeving, tot een ombouw van de Wet economische mededinging. Ik neem hiervan kennis, maar stem er niet mee in. Ik heb begrepen dat de heer Schartman eigenlijk nu al van mening is, dat moet worden overgegaan tot het ombouwen van de wet.

De heer **Schartman** (CDA): Correct!

De heer **Pronk** (PvdA): Wij hebben de staatssecretaris gesteund in de intensivering van de toepassing van de Wet economische mededinging. Een groot aantal jaren is van de instrumenten die de wet biedt, maar mondjesmaat gebruik gemaakt. Ik geef de staatssecretaris nu het voordeel van de twijfel. Mijn fractie behoudt zich het recht voor om op een bepaald moment een diepgaande discussie met de staatssecretaris te voeren over de wenselijkheid van een ombouw van de huidige wet, bij voorbeeld in het licht van de ontwikkelingen rond de toepassing van Europese wetgeving. Als een geïntensiveerde toepassing in Nederland alleen niet het gewenste resultaat heeft, dan kan een evaluatie leiden tot de wens tot een andere opbouw van de wet.

De staatssecretaris heeft meegedeeld dat het aantal klachten is toegenomen. Hij heeft gezegd dat de klachten zeer zorgvuldig worden behandeld. Vorige week heb ik gezegd dat ik de beroepsprocedure beschouw als het sluitstuk van de klachtenprocedure. Omdat dat sluitstuk er is, omdat men weet dat men in beroep kan gaan wanneer klachten onzorgvuldig worden behandeld, neem ik aan dat klachten grondig zullen worden behandeld. De staatssecretaris heeft gezegd dat zo'n klachtenprocedure ook kan leiden tot een adviesaanvrage van de staatssecretaris met betrekking tot een algemeen vraagstuk aan de Commissie economische mededinging. Dan is een beroep niet meer noodzakelijk. Het zou zinvol zijn wanneer de inhoud en de behandeling van die klachten ook publiek bekend worden gemaakt. Is de staatssecretaris bereid om de Kamer regelmatig te informeren over de inhoud van de klachten en over de wijze waarop de klachten zijn afgehandeld? Wil hij ook de motivering aan de Kamer meedelen met betrekking tot zijn beschikking op basis van de klacht? Dat zou naar mijn mening voor de Kamer een belangrijk extra instrument kunnen zijn ter evaluatie van de geïntensiveerde toepassing van de Wet economische mededinging.

Tot slot kom ik op het begrip "algemeen belang". Getuige de huidige structuur van de Wet economische mededinging hebben wij in de jaren vijftig gekozen voor het algemene begrip "algemeen belang", hetgeen geleidelijk aan moest worden geobjectiveerd en geconcretiseerd aan de hand van de toepassing van de wet en aan de hand van de jurisprudentie op basis van die toepassing. De heer Schartman heeft volledig gelijk als hij zegt dat daar in die periode niet veel van is gekomen. Het zou een wijziging van de opzet van de wet vereisen om te komen tot een totaal andere benadering van het criterium "algemeen belang". Mijn fractie is van mening – dat heb ik vorige week ook uiteengezet – dat juist de invoering van de beroepsprocedure de jurisprudentie aanzienlijk kan doen toenemen in kwantitieve zin, waardoor er dan ook veel meer objectiveerbare zekerheden zullen ontstaan; niet alleen voor klagers, niet alleen voor diegenen die in beroep gaan, maar ook voor ambtenaren die adviezen voorbereiden voor de staatssecretaris om op een bepaalde klacht al dan niet positief te beschikken. Er zullen dan objectiveerbare sub-criteria ontstaan die de regering in staat zullen stellen om dat algemeen belang beter te hanteren als een toetsingscriterium bij het maken van beschikkingen op basis van de wet.

De heer **Schartman** (CDA): Denkt collega Pronk dat het bij een nadere invulling van het begrip "algemeen belang" met ondercriteria nodig is om tot wetswijziging te komen? Ik ga dat niet uit de weg. Ik denk echter dat het ook heel goed mogelijk is dat het zich niet alleen in de hoofden en harten van de staatssecretaris en de ambtenaren bevindt, maar dat ook op schrift staat op basis van welke criteria kan worden geklaagd of, in latere instantie, beroepszaken kunnen worden aangespannen.

De heer **Pronk** (PvdA): Dat is de achtergrond van mijn vraag aan de staatssecretaris, namelijk of hij aan de Kamer en dus aan het publiek duidelijk wil maken welke overwegingen hem ertoe brengen om al dan niet positief op een klacht te beschikken. Dan komt een reservoir aan gegevens en kennis beschikbaar, dat een tijdsgebonden (gedurende een kabinetsperiode) invulling van het begrip "algemeen belang" inhoudt.

□

Staatssecretaris **Evenhuis**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Schartman is nog eens teruggekomen op de deregulering. Ik stel daarbij vast dat het dereguleringsbeleid op dit punt als kabinetsbeleid overeind staat. Het hoeft er niet strijdig mee te zijn. Wij vonden wel dat hier een stukje rechtszekerheid wordt toegevoegd aan hetgeen burgers mogen verwachten op grond van de Wet economische mededinging. Tegen die achtergrond hebben wij deze beslissing genomen. Ik stel vast dat het stuk de Kamer heeft bereikt. Daarmee is het ook een stuk van het kabinet.

De heer **Schartman** (CDA): Er is altijd spanning tussen rechtszekerheid aan de ene kant en deregulering aan de andere kant. Het opheffen van fijnmazigheid of het niet verder doorgaan met detaillering leidt tot minder rechtszekerheid. Maar dan moet de staatssecretaris niet zeggen dat hij iets heeft gedaan aan deregulering, want alles rond de deregulering is nu geschrapt. Dit was het laatste punt.

Staatssecretaris **Evenhuis**: Dit onderwerp is op grond van voortschrijdende inzichten ontwikkeld tot hetgeen thans bij de Kamer voorligt. Ik wil een praktijkvoorbeeld geven. De gewone rechter heeft zich op een gegeven moment bevoegd verklaard om beroepen van derden ontvankelijk te verklaren. Met die situatie werden wij dus geconfronteerd. In mijn eerste argumentatie heb ik dat niet genoemd, omdat het niet doorslaggevend was. Gegeven de nieuwe situatie, waarin de rechter van beroep deze klachten behandelt, betekent dit dat de gewone rechter in het vervolg zal zeggen dat de zaak niet ontvankelijk wordt verklaard, omdat de zaak bij het college van beroep aanhangig is gemaakt. In dat opzicht was dus een wat diffuse situatie ontstaan die voor de rechterlijke macht geen duidelijkheid verschafte. Hetzelfde geldt voor de individuele burger.

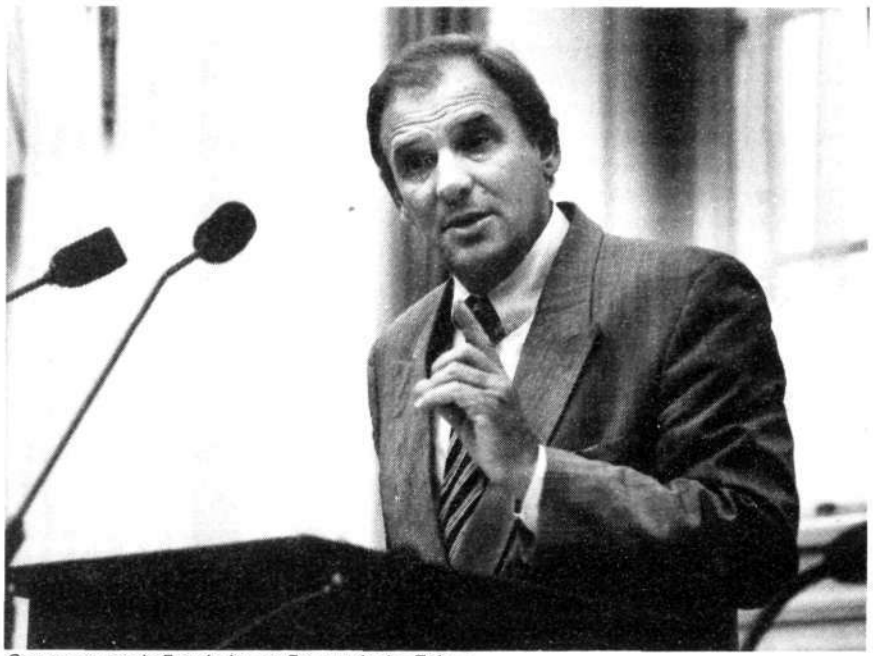

Staatssecretaris Evenhuis van Economische Zaken

Het is volstrekt duidelijk dat kabinetsvoorstellen moeten worden getoetst aan de 18 punten van de minister-president. Ik ben dat volledig met de heer Schartman eens.

De heer **Schartman** (CDA): De afspraak is ook, dat dit terug te vinden is in de memorie van toelichting of, in dit geval, de nota naar aanleiding van het eindverslag wanneer deregulering wordt opgeheven. De argumentatie moet daar dan in staan.

Staatssecretaris **Evenhuis**: Daar heeft u gelijk in. Het behoort tot de regels van het spel dat deze toetsing voor de Kamer zichtbaar wordt gemaakt. Ik ben dat met de heer Schartman eens.

Het algemeen belang. Dit blijft een moeilijke discussie. Ik ben het eens met degenen die vinden dat het algemeen belang zichtbaarder moet worden gemaakt. Het activiteitenplan en het beleid dat daaruit voortvloeit dienen ertoe dat algemene belang zichtbaarder te maken. De burger wordt er immers meer bij betrokken, vandaar ook de beroepsmogelijkheid voor derden. De situatie is nu toch anders dan de heer Schartman wilde doen voorkomen toen hij sprak over 30 jaar WEM. Ik ben van mening dat wij toch daadwerkelijk een nieuwe situatie hebben gecreëerd met het invoeren van het beroep voor derden en met het activiteitenplan. Deze zaken hangen ook met elkaar samen. Deze praktijk moet toch op enigerlei tijdstip tot conclusies aanleiding geven.

Welke zaken spelen bij het algemeen belang een rol? In onze economische orde is dat in algemene zin natuurlijk de marktwerking. Dit is een vrij centraal thema in het kader van de plaatsbepaling van het algemeen belang, waaraan wordt getoetst. Daarmee hangen een aantal zaken samen, zoals het al of niet realiseren van een beperking van de toetreding van die markt via afspraken. Men kan dan spreken van een mededingingsregeling die strijdig is met het algemeen belang. Een andere vraag is of er misbruik gemaakt wordt van een economische machtspositie, waardoor derden worden geweerd. Hetzelfde geldt voor prijsafspraken die worden gemaakt. Er zou ook sprake kunnen zijn van een culturele reden. Men herinnert zich ongetwijfeld de discussie over de boekenprijs van een aantal jaren geleden. Daarbij was natuurlijk wel sprake van een mededingingsregeling. In essentie is in overleg met de Kamer deze zaak aanvaard ter wille van het culturele goed dat door boeken vertegenwoordigd wordt. Vanuit de Wet economische mededinging geredeneerd hebben wij te maken met een economisch goed. Er is dus sprake van een uitzondering. Op die wijze wordt het algemeen belang dus ingevuld, evenzeer als dit door de rechter in de praktijk moet gaan gebeuren. De marktwerking is eigenlijk het hart van het mededingingsbeleid als het gaat om wat het algemeen belang feitelijk in de praktijk moet betekenen. In dit verband is ook het voorbeeld van het fijnmazig distributienet genoemd. Er is gezegd dat het handhaven van een fijnmazig distributienet een algemeen belang is. De vraag is echter wat een fijnmazig distributienet is. Ik kan mij voorstellen dat dit begrip in deze Kamer totaal verschillend wordt uitgelegd.

De heer **Schartman** (CDA): U maakt het moeilijker dan het is. Wanneer er in de markt wel eens iets aan de hand *is waardoor rijdende winkels* bij voorbeeld niet kunnen bestaan, dan is dat een aantasting van het fijnmazige distributienet. Het gaat dus om praktische zaken, die je daar gemakkelijk op los kunt laten. Het noemen van het algemeen belang in combinatie met een rijdende winkel, is wel een heel grote stap.

Staatssecretaris **Evenhuis**: Ik ga even door op die rijdende winkel. Bij inspraakavonden in kleine dorpen zegt de hele goegemeente: die rijdende winkel moet blijven, en die kruidenier op de hoek moet blijven. Op zaterdag is de solidariteit van de insprekers echter verdwenen, want dan zijn ze consument geworden, en dan kijken ze naar de prijs en de kwaliteit van het produkt, waarbij ze voorbijgaan aan diezelfde kruidenier op de hoek. Je moet de consument dus dwingen, in het kader van het algemeen belang bij die winkelier op de hoek te kopen.

De heer **Schartman** (CDA): Dat heeft niets te maken met de zaak waarover we nu spreken. Als die rijdende winkel niet alle produkten kan krijgen en er moet veel meer voor worden betaald dan economisch verantwoord is (zodat de eigenaar geen afzet heeft), dan zijn dat zaken die voortvloeien uit het zuivelkartel, daar heb ik het over. Als dit bepalend is voor het fijnmazige distributienet, is dat te verwerpen.

Staatssecretaris **Evenhuis**: U hebt mij gevraagd, door te denken, en dat doe ik dus ook op dit punt, juist ook

om meer handen en voeten te geven aan het mededingingsbeleid als zodanig. Niet voor niets heeft de wetgever indertijd gekozen voor de aanduiding "algemeen belang", zoals nu in de wet is neergelegd, dat is dus niet zomaar uit de lucht komen vallen. Door willekeurig een segment uit de markt te nemen en dat te verheffen tot algemeen belang (daar komt een en ander op neer) is er sprake van een zeer tijdsgebonden karakter. Verder kan gediscussieerd worden over de vraag, wat wel en niet tot het algemeen belang moet worden gerekend. Ik kan me best voorstellen dat we, wanneer een afspraak zoals door de heer Schartman wordt gemaakt, niet optreden, op grond van het feit dat er sprake is van een algemeen belang. Je kunt dat echter niet expliciet in de wet aanduiden, want dat zou betekenen dat je een oerwoud aan criteria invoert, waar de rechter absoluut niet mee uit de voeten kan.

De heer **Pronk** (PvdA): Over deregulering gesproken!

De heer **Schartman** (CDA): Ik zal er niet verder op ingaan, maar ik ben het niet eens met de argumentatie van de staatssecretaris. We krijgen bij de behandeling van het verslag over het afgelopen jaar echter nog de gelegenheid, daarop door te gaan.

Staatssecretaris **Evenhuis**: U hebt wel begrepen dat ik tracht u te begrijpen? Ik wil er namelijk geen misverstand over laten bestaan dat ik probeer u te volgen, om te zien waar we in de praktijk uitkomen. Nogmaals, ik houd het bij die algemene criteria die ik heb genoemd en op grond waarvan moet worden geopereerd.

Bij het onderwerp derden-beroep gaat het natuurlijk ook om een derden-belang. De rechter gaat immers kijken of de derden-belang-hebbenden die een beroep instellen, daarin een belang hebben. In dat opzicht speelt het derden-belang een wat subjectievere rol in de afweging die moet worden gemaakt, wat bepalend is voor de ontvankelijkheid van het geheel. Ik stel mij voor dat we verder nadenken over het punt algemeen belang. Ik zal dat van mijn kant zeker doen, en de Kamer zal dat ongetwijfeld ook doen. Dit komt ongetwijfeld tot uitdrukking in de bespreking van de nadere ervaringen die we met klachten in het kader van activiteitenplannen zullen krijgen. Er is dus sprake van een continue nadere invulling. Ik denk echter dat we daarover niet op korte termijn zullen zijn uitgesproken. Alle suggesties die mij vanuit de Kamer bereiken om het algemeen belang nader te concretiseren, worden in dank aanvaard en bij het verdere geheel betrokken, om goed zichtbaar te maken wat het algemeen belang precies inhoudt. Dat geldt voor het publiek, dat klachten kan indienen en in beroep kan gaan en dat geldt ook voor de kamerleden, die suggesties kunnen indienen ten aanzien van de nadere definiëring van wat onder "algemeen belang" moet worden verstaan.

Zowel de heer Pronk als de heer Schartman heeft uitvoerig gesproken over de Europese dimensie. De heer Schartman heeft zijn conclusie al klaar, voordat ik aan een conclusie toe ben. De heer Pronk geeft mij het voordeel van de twijfel. Hij vraagt of de discrepantie tussen het Nederlandse beleid en het Europees beleid zal afnemen. Het antwoord daarop is bevestigend. Wij voeren goed overleg met Brussel om te bekijken wat in Brussel gedaan kan worden en wat onze verantwoordelijkheid in dat opzicht is. Dat betekent dat er bij het stellen van prioriteiten en het vaststellen van de toetsingscriteria een snelle, goede en open communicatie moet zijn tussen Brussel en Den Haag. Daarnaast moeten wij zoveel mogelijk proberen dubbele procedures te vermijden: het gebeurt of in Brussel of in Den Haag. Hetgeen op dit moment in de bankwereld aan de gang is, is duidelijk het initiatief van Brussel. Wij hebben daarvan afgezien, omdat dubbele procedures moeten worden vermeden. Het nationale beleid – de mededingingsregelingen zullen worden getoetst aan het Europese verdrag van 1985/1986 – zal in overleg met de Europese Commissie worden vastgesteld. De conclusie moet dus zijn dat het Nederlandse beleid als het ware naar het Europese beleid "toe groeit", waarbij ik de stelling overeind houd dat wij de middelen van onze wetgeving nog niet hebben uitgeput en dat het activiteitenplan een belangrijke bijdrage is voor het verder concreet inhoud geven van ons beleid.

Wat ik in eerste termijn opmerkte ten aanzien van de branchebescherming en de horizontale prijsregeling is een aanwijzing voor het feit dat wij proberen zoveel mogelijk in elkaars "spoor" te lopen. Ik stel vast, dat dit met de huidige wetgevende praktijk in Nederland en dat wat in Europa bestaat, mogelijk is.

De heer **Pronk** (PvdA): Ik wil graag nog een ander voorbeeld noemen. Vorig jaar hebben wij in deze Kamer uitvoerig gesproken over mededingingsregelingen in de bouw. Stel, de door de staatssecretaris goedgekeurde mededingingsregelingen voor de bouw blijken niet in overeenstemming met Europese regelingen in die sector of in een andere sector. Is de staatssecretaris in het kader van het algemene beleid om de discrepantie tussen Nederlandse en Europese regelingen te verminderen van mening, dat een door hem goedgekeurde mededingingsregeling voor de bouw voor herijking in aanmerking moet komen?

Staatssecretaris **Evenhuis**: In de praktijk zal bij conflicten een afstemming moeten plaatsvinden van hetgeen volgens Brussel moet gebeuren en van hetgeen wij doen. Die afstemming zal ongetwijfeld plaats moeten vinden. Op dit moment zijn daarvan een paar voorbeelden. Gisteravond kon men daarvan op de TV iets zien. In Duitsland zijn er wat problemen met het Nederlandse beleid en in Nederland zijn er wat problemen met het Duitse beleid. Over en weer zijn daarvan voorbeelden bekend. Dat betekent dat recherche moet worden gepleegd en dat tegelijkertijd moet worden bekeken, hoe die afstemming kan plaatsvinden. Een en ander zal zeker bij grensoverschrijdend verkeer geïntensiveerd worden. Indien dit betrekking heeft op regelingen voor situaties in het Koninkrijk der Nederlanden dan zal de zaak hier worden bekeken. Indien er sprake is van grensoverschrijding zal direct afstemming met Brussel moeten plaatsvinden. In de praktijk houdt dat in dat de stelling, die ik huldig, dat het Nederlandse beleid naar het Brusselse beleid zal "toe groeien", daarmee inhoud krijgt.

Met het oog op de ontwikkeling in de komende jaren – ik wijs ook op de stukken die de Kamer binnenkort zal ontvangen – lijkt het mij dat wij een en ander rustig moeten uitdiepen. Bij de Commissie economische mededinging worden nog al wat adviesaanvragen ingediend en daarmee prijs ik mij dan ook gelukkig.

Er mag geconcludeerd worden dat de activiteiten zullen toenemen; wij zullen met een hele reeks adviesaanvragen te maken krijgen. Daaruit komen meer ideeën en oordeelsvormingen voort, die wij kunnen gebruiken bij wat wij moeten concluderen inzake onze verhouding tot Brussel en inzake de invulling van het begrip "algemeen belang". De mogelijkheden ter zake zullen wij de Kamer in ruime mate geven.

De heer Pronk heeft nog een vraag gesteld over de openbaarmaking van de klachten. De adviesaanvragen aan de Commissie economische mededinging die op grond van een klacht tot stand komen, worden in het algemeen gepubliceerd. De Kamer kan daarvan kennis nemen. In algemene zin past het door de Kamer kennis nemen van datgene wat wij aan klachten ontvangen binnen de activering van het mededingingsbeleid. Wij willen de burgers en het bedrijfsleven meer bij dat type beleid betrekken. Vandaar ook de campagne die wij hebben gevoerd. Het gaat om meer publiciteit en meer voorlichting op het punt van informatie omtrent de aard van het mededingingsbeleid. Als het gaat om publieke informatie geschiedt die anoniem. Wij zullen in dat kader de nodige prudentie in acht nemen. Over wat er feitelijk aan de hand is, zullen wij de Kamer informeren.

De heer Pronk heeft een vraag gesteld over het algemeen belang en de jurisprudentie. Ik beantwoord die vraag in bevestigende zin.

De heer **Pronk** (PvdA): Wat de informatie aan de Kamer betreft omtrent de klachten, hebt u gezegd: dat gebeurt anoniem. Uiteraard. Ik neem aan dat voldoende gegevens beschikbaar worden gesteld over de sector en over de aard van de regeling waartegen wordt geprotesteerd, zodat de Kamer voldoende informatie krijgt die zinvol is. Hoe stelt de staatssecretaris zich voor, die informatie te verstrekken? Eens per jaar bij voorbeeld in het kader van het jaarverslag over de economische mededinging? Of stelt hij zich een andere procedure voor?

Staatssecretaris **Evenhuis**: Er zijn twee mogelijkheden. Het kan in het kader van het jaarverslag gebeuren. Het ligt misschien het meest voor de hand, het langs die weg te doen. Het kan ook aan de hand van de evaluatie van het activiteitenplan. Het laatste komt nu naar de Kamer. Deze zaken sporen met elkaar. Mocht het anderszins nodig zijn, dan zal ik de Kamer ook informeren.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Regeling van werkzaamheden

☐

De **Voorzitter**: Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen (nader) besloten:

I. te stellen in handen van:
a. de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken:
- het voorstel van rijkswet Wijziging van de wet van 4 april 1982, houdende instelling van de Orde van Oranje-Nassau, en van de wet van 29 september 1815, houdende instelling van de Orde van de Nederlandse Leeuw, alsmede instelling van de Raad voor de civiele orden (20668, R1354);
b. de vaste commissie voor Financiën:
- het wetsvoorstel Aanvulling van de Wet toezicht verzekeringsbedrijf met bepalingen omtrent hulpverlening op reis (20664);

II. mede in handen te stellen van:
de bijzondere commissie Harmonisatie Noordzeebeleid:
- het wetsvoorstel Aanvullende regels met betrekking tot het voorkomen, beperken of ongedaan maken van schadelijke gevolgen van ongevallen op de Noordzee (Wet bestrijding ongevallen Noordzee) (20653).

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Interimwet op het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs en de Overgangswet ISOVSO met betrekking tot het aanbrengen van enige wijzigingen van aanvullende, wetstechnische en uitvoeringstechnische aard (20080)**.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

☐

De heer **Hermes** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De CDA-fractie wil bij het begin van de behandeling van dit wetsontwerp haar erkentelijkheid uitspreken aan het adres van de staatssecretaris voor de wijze waarop zij dit wetsontwerp op basis van de nota naar aanleiding van het eindverslag heeft aangepast. Ik doel dan met name op het inschakelen van de inspectie bij de tijdelijke ontheffing van eisen van benoembaarheid en de nadere informatie over het Fries in het specicaal onderwijs en dan met name het niet eerder in werking treden van de betreffende bepaling dan per 1 januari 1989. Ten slotte doel ik op het artikel met betrekking tot het opheffen van openbare scholen, omdat het grondwettelijk criterium voor een voldoend openbaar onderwijs in een genoegzaam aantal scholen niet geldt voor het speciaal onderwijs.

Mijnheer de Voorzitter! Desalniettemin wil ik nog drie onderwerpen aan de orde stellen. Dat betreft in de eerste plaats de positie van het Fries in het speciaal onderwijs. Ondanks de nadere informatie blijft bij ons de vraag bestaan waarom de aandacht voor Friese taal en cultuur niet wordt verplicht. Wij hebben er begrip voor, dat het Fries als vak facultatief wordt geregeld in het speciaal onderwijs. Ook wat betreft het Fries als voertaal is het verstandig, te denken aan een facultatieve regeling. De Wet op het basisonderwijs gaat overigens bij de voertaal ook uit van een facultatieve bepaling. Opvallend is nog, dat gedeputeerde staten en de provinciale onderwijsraad van Friesland het erover eens zijn, dat het Fries als vak niet verplicht moet worden. Wel vragen zij, de aandacht voor Friese taal en cultuur verplicht te stellen, maar de staatssecretaris stelt voor, ook op dit punt een facultatieve regeling in te voeren.

Mijnheer de Voorzitter! In dit verband is het belangrijk, te kijken naar het eindadvies van de Rijkscommissie Fries in het buitengewoon onderwijs van juli 1981. In die commissie van 14 leden zaten 7 vertegenwoordigers van het ministerie van O en W en ook die commissie kwam tot het oordeel dat het vak Fries facultatief zou dienen te zijn; maar wel vond zij dat de aandacht voor de Friese taal en cultuur verplicht zou moeten worden

gesteld. De wettelijke tekst die de rijkscommissie voorstelde, luidde: "Het leerplan van de scholen voor buitengewoon onderwijs in Friesland vermeldt tevens dat het Fries mede als voertaal wordt gebruikt en geeft voorts aan dat en op welke wijze de leerlingen in aanraking worden gebracht met de Friese taal en cultuur, daarbij rekening houdend met hun ontwikkelingsmogelijkheden en hun ontwikkelingsniveau". De staatssecretaris wil niet verder gaan dan de term "met dien verstande dat de scholen in Friesland tevens met redenen omkleed aangeven of, en zo ja op welke wijze, aandacht wordt besteed aan de Friese taal en cultuur". De rijkscommissie adviseerde destijds weliswaar ook, de voertaal verplicht te stellen, maar daartegen zijn toch wel enige bedenkingen aan te voeren. In de eerste plaats is het niet altijd uitvoerbaar. In de tweede plaats is het met het oog op harmonisatie van wetgeving niet verstandig, want ook de Wet op het basisonderwijs kent de voertaal slechts als een facultatieve mogelijkheid.

De staatssecretaris beroept zich in dezen op twee wettelijke voorschriften van de wet. De inspecteur moet nagaan of het schoolwerkplan aan die voorschriften voldoet. Maar het zijn nu juist die twee voorschriften die de zwakke bepalingen "of en zo ja" en "zo mogelijk" kennen. Het laatste voorschrift is te vinden in het eerste lid van artikel 11 van de overgangswet ISOVSO. Maar met bepalingen als "of en zo ja" en "zo mogelijk" heeft de inspectie geen been om op te staan. Derhalve zijn wij, mede gezien de adviezen, tot de conclusie gekomen: Fries als vak facultatief akkoord, Fries als voertaal facultatief eveneens akkoord, maar Friese taal en cultuur verplicht. Vandaar ons amendement. Aan het schoolbestuur wordt overgelaten in welke mate en op welke wijze deze aandacht wordt opgenomen in het schoolwerkplan of leerplan.

Het tweede onderwerp, mijnheer de Voorzitter, betreft de term "het evenwichtig geheel van onderwijsvoorzieningen", een bekend begrip waarover veel is gesproken, vooral in het kader van het voortgezet onderwijs waar het voor het eerst is ingevoerd. De Wet op het basisonderwijs kent deze term niet, noch bij het stichten, noch bij het opheffen van scholen. De Interimwet speciaal onderwijs kent de term wèl, maar alleen bij het stichten van scholen. Hier kan men zich nog iets bij voorstellen, want bij het stichten van een nieuwe school kan zeer zeker bekeken worden of er al voldoende voorzieningen aanwezig zijn. Bij het opheffen van een school ligt dat gans anders; als een school reeds bestaat en voorziet in een behoefte kunnen externe factoren geen reden meer zijn om haar op te heffen.

Voor het inbrengen van de term "in het kader van een evenwichtig geheel van onderwijsvoorzieningen" in artikel 104, lid 3, betreffende het bijzonder onderwijs en niet – ik onderstreep dat – het openbaar onderwijs in artikel 104a – een verschil dat ik bij de overige door mij aangehaalde wetten niet tegen ben gekomen – beroept de staatssecretaris zich op de tekst van de nota naar aanleiding van het eindverslag bij de behandeling van de overgangswet ISOVSO, kamerstuk 18321, nr. 33, blz. 20. Daarin komt de volgende passage voor: "Of dit zo is (of er behoefte bestaat aan de school) hangt af van het antwoord op de vraag of het bestaan van de onderhavige school op grond van het evenwichtig geheel van onderwijsvoorzieningen onverminderd is vereist,". Tot zover is het begrijpelijk dat de staatssecretaris naar die term heeft gekeken, maar er staat nog wel wat achter; het vorige citaat sloot met een komma. Het wordt vervolgd met: "doordat verwijzing van de betrokken leerlingen naar een gelijksoortige school waar het verlangde onderwijs wordt gegeven redelijkerwijs niet mogelijk is." In het licht van de wetshistorie zou volgens de staatssecretaris de desbetreffende term toch reeds gehanteerd kunnen worden en dan verdient het maar aanbeveling om het duidelijk in de wet te vermelden, maar zij gaat dan wel al te gemakkelijk voorbij aan hetgeen in verklarende zin is toegevoegd aan de desbetreffende term in deze nota naar aanleiding van het eindverslag. Daarin wordt het "evenwichtig geheel" duidelijk gekoppeld aan het niet mogelijk zijn van een verwijzing van de leerlingen naar een andere school. Dit is een beperkende bepaling die ook wetshistorische betekenis heeft. De term "in het kader van een evenwichtig geheel van onderwijsvoorzieningen" sec kan een veel breder terrein en een groter arsenaal van argumenten bestrijken om de school op te heffen, terwijl er toch een behoefte aan die school bestaat. Ik denk dan ook dat de staatssecretaris de term "evenwicht geheel van onderwijsvoorzieningen" in zijn algemeenheid niet identiek zal zien, ook niet zonder meer gelijk zal stellen aan het niet kunnen verwijzen van leerlingen naar een andere school, want ik zou die filosofie wel eens toegepast willen zien in de Wet op het voortgezet onderwijs. Welnu, omdat de Wet op het basisonderwijs deze bepaling niet kent en vooral ook omdat artikel 104a, lid 3, – dankzij de wijziging van de staatssecretaris, het zij erkend – voor de openbare school nu de term kent "niet meer voldoende zou zijn voorzien in de behoefte aan", verdient het aanbeveling, de bepaling in artikel 104, lid 3, "in het kader van het evenwichtig geheel van onderwijsvoorzieningen" te laten vervallen.

Mijnheer de Voorzitter, ik kom bij het derde punt. Dat betreft de meervoudig gehandicapten. Dat onderwerp is een zeer ingewikkeld onderwerp. Helaas hebben wij destijds een fout gemaakt, ook dit parlement, de hele Staten-Generaal, de hele wetgever. Wij hebben niet de regeling voor de meervoudig gehandicapten in het algemeen voor het stichten en opheffen van scholen over het hoofd gezien, maar wel de overgangssituatie voor deze vorm van speciaal onderwijs. Het is dan ook terecht dat achteraf wettelijk het een en ander wordt geregeld om alsnog te legaliseren wat wij toen verzuimd hebben, zodat deze gevallen toch tot hun recht kunnen komen. Dat is geen probleem. Het is goed dat dit gebeurt bij deze wijziging van de overgangswet.

Er was echter een grote bezorgdheid bij de CDA-fractie dat er toch nog gevallen buiten de boot zouden vallen. Wij hebben daar een grondige studie van gemaakt. Aanvankelijk hadden wij gedacht dat het een heel ingewikkelde discussie zou worden. Achteraf is dat echter meegevallen. Op een voortreffelijke wijze hebben wij gisteren informatie gekregen van de ambtenaren van het ministerie. Zij hebben het nodige uiteengezet. Daardoor ben ik ervan overtuigd dat een amendement niet noodzakelijk is. Aanvankelijk had ik de gedachte om een amendement in te dienen. Met hun goede informatie hebben zij mij er echter van overtuigd dat het niet noodzakelijk is om de tekst die is voorgesteld, die zeer ingewikkeld is en ook merkwaardig, want er zitten

onderlinge verschillen in die op het eerste gezicht onbegrijpelijk zijn, te wijzigen. Ondanks die goede informatie is het nodig toch nog een enkel woord hierover te spreken, (a) – en dat zal de staatssecretaris aanspreken – in verband met de wetshistorie, want dan ligt het in de Handelingen vast en (b) omdat ik gaarne duidelijkheid wil verschaffen met welk probleem wij geworsteld hebben, zodat ook deze Kamer is geïnformeerd.

Ik heb de problematiek toegespitst op een algemene vraagstelling. Kan de staatssecretaris bevestigen dat de tekst van onderdeel C uit artikel II, betreffende artikel E3 van de overgangswet, met zijn onderling afwijkende bepalingen en verschillende criteria – 3a is weer anders dan 3b en 3b is weer anders dan 3c – geen beletsel zal zijn om een aantal aanvragen waarvoor dat alsnog dient te geschieden, achteraf te honoreren en ook niet, voor zover de aanvragen zijn afgewezen, om deze een volledige en volwaardige beroepsgang te garanderen? Met andere woorden: geen enkel geval zal buiten de boot vallen. Het wordt of toegewezen of er is een beroepsprocedure mogelijk. Dat is namelijk de kern van de zaak. Daarop krijg ik graag een antwoord van de staatssecretaris.

Ten slotte een opmerking over de meervoudig gehandicapten in het algemeen. Dit als kanttekening, niet om er nu over te beslissen, maar om het mee te geven voor de toekomst. Wij hebben achteraf de zaak nog eens bestudeerd. Wij hebben indertijd verzuimd de overgang van de meervoudig gehandicapten in de overgangswet goed te regelen. Dat gebeurt nu wel. Achteraf kun je je afvragen of wij het voor de meervoudig gehandicapten eigenlijk in de wet zelve op een adequate wijze geregeld hebben. Ik bedoel daar het volgende mee. Het gaat allereerst om het punt van de normen waarop meervoudig-gehandicaptenscholen en -afdelingen worden gesticht. In het verleden, bij het BLO-besluit, lagen de normen voor deze voorzieningen altijd lager dan voor de overige voorzieningen voor het speciaal onderwijs. In de Wet op het speciaal onderwijs hebben wij ze op één lijn gezet met alle andere voorzieningen. In de tweede plaats gaat het om de vraag of het verstandig is geweest dat wij deze voorzieningen onder artikel 62 hebben gebracht. Achteraf bekeken rijst de vraag of het niet beter onder artikel 70 had kunnen vallen, omdat meervoudig gehandicapten toch wel een bijzondere categorie vormen. Dit waren een paar kanttekeningen aan het slot van mijn betoog. Ze hoeven niet nu aan de orde te komen. Ik maak ze slechts voor de verdere gedachtengang ten aanzien van de toekomstige behandeling van het speciaal onderwijs.

Ik heb er wel behoefte aan, nog een vraag te stellen. Ik heb zojuist een paar amendementen van collega De Cloe gezien. Ik heb deze amendementen nog niet goed kunnen bestuderen. Ze zijn ingewikkeld. Ik wil er nog eens rustig naar kijken. Eén ding is mij al wel opgevallen. Aangezien mevrouw Jorritsma de amendementen ook heeft getekend, verneem ik graag van de VVD-fractie of zij van gedachten veranderd is, gezien haar stellingname bij de behandeling van de overgangswet. Ik heb erop gewezen dat wij indertijd de tekst van de overgangswet hebben gewijzigd door middel van een amendement van de heer Franssen. In dat amendement werd het criterium van de beoordeling van het openbaar onderwijs vastgelegd, niet via een term uit de Grondwet, maar via een andere term, namelijk dat het moet voorzien in de behoefte van openbaar onderwijs. Toen ik de tekst van de amendementen van de heer De Cloe vluchtig bekeek, was ik bang dat dit stramien was verlaten. Het kan zijn dat ik ze niet goed heb bestudeerd. Ik hoor in ieder geval graag nog of ik het juist zie.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Voorzitter! De heer Hermes heeft een amendement ingediend over het eerste punt, namelijk het Fries. Heeft hij dat ook gedaan over het tweede punt, betreffende artikel 104?

De heer **Hermes** (CDA): Ja.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Dat heb ik nog niet gekregen.

De heer **Hermes** (CDA): Dat is vreemd, want ik heb het wel ontvangen. Het is er wel.

□

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! Laat ik beginnen met een opmerking over een toch wat merkwaardige passage in de nota naar aanleiding van het eindverslag. Wat is het geval? Naar aanleiding van een voorstel, gedaan in een nota van wijziging, vraagt de CDA-fractie in het eindverslag waarom de staatssecretaris met een dergelijk ver reikend, zeer ingrijpend voorstel is gekomen. Het antwoord van de staatssecretaris is: "...dit is geschied naar aanleiding van daartoe strekkende vragen vanuit de Kamer, op gelijke wijze als de tekst thans is bijgesteld naar aanleiding van een daartoe strekkende vraag van de leden van de CDA-fractie." Los van de inhoud van de desbetreffende wijzigingen komt de geciteerde passage zo'n beetje over als: vraagt u maar, beste kamerfracties, dan regelen wij dat wel eventjes via een nota van wijziging. Zo werkt dat natuurlijk niet. Een vraag, een suggestie of een opmerking kan leiden tot een wijziging, maar dan wel op basis van argumenten. De geciteerde passage mist elk spoor van een argumentatie of een verwijzing naar het gebruik ervan elders in de nota naar aanleiding van het eindverslag. Het zal wel niet zo bedoeld zijn, maar ik blijf het toch een merkwaardige passage vinden.

Dan het wetsontwerp zelf. De inhoud is, zeg ik de staatssecretaris na, wel zeer divers van aard. Mijn fractie kan met verreweg de meeste wijzigingen instemmen. Over een tweetal onderwerpen zal ik namens de fractie van de Partij van de Arbeid nog enkele opmerkingen maken. Dat betreft in de eerste plaats de positie van de Friese taal en cultuur en in de tweede plaats de positie van het openbaar onderwijs bij de opheffing van scholen voor speciaal onderwijs.

Allereerst dus iets over het Fries. Ik kan de staatssecretaris melden dat ook mijn fractie, mede na wisseling van argumenten in de schriftelijke voorbereiding, kan instemmen met de voorgestelde regeling voor het onderwijs in de Friese taal. Deregulering, een eenvoudiger oplossing en de nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van de organen van bevoegd gezag worden door de staatssecretaris als argumenten voor een facultatieve regeling genoemd. Ten tijde van de start van de Rijkscommissie Fries in het buitengewoon onderwijs – dat was in 1979 – was er nog een sterke neiging tot een vorm van verplichte invoering. De toenmalige staatssecretaris, collega Hermes, merkte tijdens de installatie van die commissie onder meer op: "De invoering van het Fries als verplicht vak in het buitengewoon onderwijs

zal geschieden op een manier, waarbij zoveel als mogelijk is, rekening gehouden wordt met de specifieke behoeften van het buitengewoon onderwijs en met name van de verschillende soorten daarvan." Dit sluit aan bij de conclusie van het in 1981 verschenen eindrapport van de commissie, "dat het Fries als vak in het buitengewoon onderwijs facultatief gegeven kan worden." Ook gedeputeerde staten van de provincie Friesland benadrukken dat zij er begrip voor hebben dat er geen wettelijke verplichting is geformuleerd, aangezien een uiterst genuanceerde benadering van de belangen van de leerlingen in het speciaal onderwijs noodzakelijk is. Een vakmatige benadering van het Fries als taal is in het speciaal onderwijs niet altijd mogelijk en wenselijk. De voorgestelde facultatieve regeling van het onderwijs in de Friese taal heeft nu dus ook de instemming van de fractie van de Partij van de Arbeid.

Mede na bestudering van het eindrapport van de eerdergenoemde commissie is mijn fractie van oordeel dat het gewenst is dat alle leerlingen in aanraking worden gebracht met de Friese taal en cultuur. De commissie schrijft dat de wijze waarop de leerlingen in aanraking worden gebracht met de Friese taal en cultuur per school en per leerling kan verschillen. Aangezien ook de staatssecretaris terecht meent dat het niet goed mogelijk lijkt dat scholen in Friesland hun leerlingen sociale en culturele vaardigheden bijbrengen zonder mede aandacht te besteden aan de Friese taal en cultuur, lijkt een in het schoolwerkplan opgenomen verplichte aandacht de meest voor de hand liggende oplossing.

Tussen het Rijk en de provincie Friesland is een concept-bestuursakkoord afgesloten. In de preambule van dat akkoord staat onder meer: "...overwegende dat het wenselijk is de Friese taal en cultuur in stand te houden en te bevorderen, alsmede ter zake een ruimhartig beleid te voeren, overwegende dat de Friese taal en cultuur een evenredige kans op ontplooiing dienen te krijgen." Verplichte aandacht voor de Friese taal en cultuur, geformuleerd in het schoolwerkplan, verschaft die evenredige kans op ontplooiing en sluit dan ook verder naadloos aan bij die preambule uit het concept-bestuursakkoord. Verder verwijs ik naar de opmerkingen die collega Hermes hierover heeft gemaakt en naar het amendement dat hij op dit punt heeft ingediend, dat mede door mijn fractie wordt gesteund.

Het tweede onderwerp waaraan mijn fractie speciaal aandacht heeft besteed, is de positie van het openbaar speciaal onderwijs. In het voorlopig verslag heeft de fractie van de PvdA gevraagd, waarom bij de opheffing van een school voor speciaal onderwijs niet is aangesloten bij de opheffingsprocedure uit de Wet op het basisonderwijs. Het veilig stellen van het openbaar onderwijs verdient naar ons oordeel een betere regelgeving. Met onze vraag sloten wij aan op een discussie in de Eerste Kamer uit december 1984. Ik benadruk nogmaals dat de fractie van de PvdA zeker voor een deel is ingenomen met hetgeen in de nota van wijziging naar voren is gebracht. Het criterium "voorzien in voldoende gelegenheid tot het volgen van openbaar onderwijs" werd bij nota van wijziging in de wet opgenomen. Naar aanleiding van de vraag van de fractie van het CDA, waarom de nieuwe tekst niet aansluit bij artikel 62 — ik denk dat ik dan kom bij de beantwoording van de vraag van collega Hermes — besluit de staatssecretaris tot wijziging van de redactie. De formulering "voldoende zou zijn voorzien in de behoefte aan openbaar onderwijs" sluit ook naar het oordeel van mijn fractie beter aan bij de redactie van het artikel over de planprocedure, artikel 62, en komt ook tegemoet aan de redactie waar in de amendementen om was gevraagd.

Maar een integrale overname van artikel 108, vijfde lid, van de Wet op het basisonderwijs wordt door de staatssecretaris afgewezen, omdat er naar haar mening een misverstand zou kunnen ontstaan. Men zou kunnen denken dat er in elke gemeente voldoende openbaar onderwijs zou moeten zijn. Mijn fractie vond de grond voor het ontstaan van dit misverstand wat overdreven, wat wij met drie opmerkingen in het eindverslag aangaven. Deze opmerkingen waren vergezeld van het verzoek aan de regering om hierop te reageren. Nu dit niet is gedaan, verzoek ik de staatssecretaris om alsnog een poging te wagen om op die drie opmerkingen in te gaan. Ze staan op bladzijde 5 van het eindverslag.

Dan kom ik op de reactie van de regering op de gedachtengang die mij fractie heeft ontwikkeld, om nauw aan te sluiten bij de systematiek van het basisonderwijs. Die gedachtengang wordt door de regering afgewezen. Waarom? Bij de aanvang van de bekostiging ligt de eindbeslissing bij de minister. Volgens de regering zou het dan onjuist zijn om een beslissing over de voortzetting van de bekostiging bij een andere instantie dan de minister te leggen. Geen goedkeurende rol voor gedeputeerde staten dus! Gedeputeerde staten worden slechts gehoord waar het regionale of provinciale scholen betreft.

In het huidige artikel 104 wordt in lid 3 wel gesproken over een goedkeuring door gedeputeerde staten van een besluit van de gemeenteraad tot vermindering van het aantal openbare scholen. Dat "goedkeuren" wordt nu dus plotseling "horen". Mag ik de staatssecretaris eens vragen, waarom hierover geen overleg heeft plaatsgevonden met het Interprovinciaal overleg? Hoe verhoudt zich dat met het in 1987 afgesloten Bestuursakkoord tussen Rijk en IPO, het Interprovinciaal overleg? Staat niet in de inleiding van dat Bestuursakkoord: "Bij de verdeling van taken, bevoegdheden en middelen tussen het Rijk en de provincies zal derhalve aan de positie van de provincies als mede-overheid een zeer groot gewicht worden toegekend"? En luidt niet het eerste artikel, 1a, uit dat akkoord: "Het Rijk zal tijdig overleg voeren met de provincies over de beleidsvoornemens waaronder wetgeving, voor zover die betrekking hebben op de positie van de provincies in de meest ruime zin"? Kortom: graag een nadere toelichting over het ontbreken van de contacten met de provincies over de verandering van de positie van gedeputeerde staten bij besluiten tot opheffing van openbare scholen door de gemeenteraden.

Uit de brief van het Interprovinciaal overleg van 9 september — wij mochten die gisterochtend ontvangen — blijkt dat zij zich overigens wel kunnen vinden in de door de PvdA-fractie geopperde wijzigingsvoorstellen. Op dit punt heeft mijn fractie daarom ook amendementen ingediend. Zij zijn verschenen op stuk nr. 13.

In het eindverslag maakt de PvdA-fractie ook een opmerking over instandhoudingsbesluiten. Deze worden genomen door gemeentera-

den indien een school te weinig leerlingen heeft, maar het toch noodzakelijk is om te voorzien in voldoende gelegenheid tot het volgen van openbaar onderwijs. Op bladzijde 5 van het eindverslag staat daarover een passage van mijn fractie. De PvdA-fractie heeft dit aspect naar voren gebracht omdat in het, nu bij nota van wijziging voorgestelde, artikel 104, lid 3, voor het bijzonder onderwijs wel wordt gesproken over een verzoek van het bevoegd gezag van een bijzondere school aan de minister om de bekostiging van de school voort te zetten. Dit zou moeten gebeuren indien in het kader van een evenwichtig geheel van onderwijsvoorzieningen behoefte bestaat aan die bijzondere school. Onder "een evenwichtig" geheel kan ook worden verstaan "de richting". Dat heb ik althans begrepen.

In artikel 104a lees ik niets over zo'n verzoek of een besluit van het bevoegd gezag van een openbare school. De staatssecretaris is op dit aspect van de vraag niet ingegaan. Omdat echter de staatssecretaris in de nota naar aanleiding van het eindverslag zelf opmerkt, dat uit het stilzwijgen van de Onderwijsraad een positief oordeel kan worden afgeleid, doe ik maar hetzelfde ten aanzien van de opmerking van mijn fractie over de instandhoudingsbesluiten. Het betreft overigens een oude discussie. Hierover is namelijk ook al een keer gesproken toen de Interimwet ISOVSO aan de orde was. De inbreng, ook van de VVD-fractie, daarbij heeft tot de vraagstelling geleid die als volgt luidt: "...dat in de wet de mogelijkheid ontbreekt voor de gemeenteraad ontbreekt om te besluiten dat het voortbestaan van een school voor speciaal onderwijs respectievelijk voortgezet speciaal onderwijs noodzakelijk is om te voorzien in de behoefte aan voldoende openbaar onderwijs". De leden van de VVD-fractie achtten een dergelijke bepaling toen onontbeerlijk.

Voorzitter! Om die besluiten toch mogelijk te maken, moet op dit punt de wet gewijzigd worden en dat is de reden dat een amendement is ingediend. Het amendement is mede weergegeven op stuk nr. 13. Daarna zijn de afzonderlijke amendementen op de stukken nrs. 14 en 15 verschenen. Het amendement op stuk nr. 13 omvat beide onderwerpen die ik genoemd heb, dus zowel de instandhoudingsbesluiten als de splitsing van de bevoegdheden tussen gedeputeerde staten en de minister.

Voorzitter! Tot slot wil ik iets zeggen over de bevoegdhedenregeling. Hoe komt het eigenlijk dat wij wel toestaan een bepaald vak op het lesrooster te zetten, terwijl nog geen bewijs van bekwaamheid is aangewezen voor de betreffende leerkrachten? Iets mag, maar wij weten eigenlijk nog niet hoe wij het allemaal moeten omschrijven voor de betreffende leerkracht. Dat is toch een enigszins vreemde situatie. De staatssecretaris zei dat het punt van de algemene technieken wellicht voor 1 augustus 1989 geregeld zal zijn. Ik vraag haar uitdrukkelijk of dat inderdaad ook zal lukken en hoe het komt dat deze situaties zijn ontstaan.

□

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Voorzitter! Ook ik wil mij tijdens dit debat beperken tot drie onderdelen van dit wetsontwerp. Ik vind de titel van het wetsontwerp wel erg bescheiden, omdat een aantal onderdelen nauwelijks aanvullend wetstechnisch of uitvoeringstechnisch genoemd kunnen worden, maar toch tamelijk principieel zijn. Dit geldt voor de beide belangrijke punten waaraan ik aandacht wil besteden, namelijk het vak Fries en het Fries als aandachtsgebied en de keuzen die gemaakt zijn in de artikelen 104 en 104a.

Allereerst over het Fries. Zowel de heer Hermes als de heer De Cloe heeft daaraan ook al uitgebreid aandacht besteed. Ook mijn fractie is van mening dat dit als vak en daar waar het de taal en cultuur betreft voor de scholen in de provincie Friesland, van wezenlijk belang is. Dat heeft de commissie ook gesteld. De staatssecretaris heeft voor het grootste deel voldaan aan de ideeën die door bijna alle geledingen op het onderwijsterrein in de provincie Friesland zijn geopperd. Ook mijn fractie is van mening dat onderricht in de Friese taal, in tegenstelling tot datgene wat wellicht in het verleden aan de orde was, niet verplicht kan worden gesteld aan alle vormen van speciaal onderwijs in de provincie. Nu het als facultatief vak wordt aangemerkt, hoop ik en ga ik er ook van uit dat de scholen voor speciaal onderwijs die de kinderen opvangen uit het reguliere basisonderwijs en hen daar eventueel naar terugplaatsen, minstens het vak zullen geven om eventuele aansluitingsproblemen te voorkomen, te meer daar bijna al die scholen bovenlokaal zijn en altijd kinderen zullen hebben die ook op scholen in de provincie zitten waar het vak Fries als verplicht vak wordt gegeven.

Ik ga er ook van uit dat de scholen die veel leerlingen hebben wier "Memmetael" het Fries is, serieus aandacht aan de taal zullen besteden. Resteert de nu zoals in onderdeel D voorgestelde redactie van artikel 19, tweede lid. Waarom is toch gekozen voor de zinsnede dat in het leerplan opgenomen zou moeten worden "of en zo ja" op welke wijze aandacht wordt besteed aan de Friese taal en cultuur? Ook de heer Hermes heeft daarover het nodige gezegd toen ik vanaf het hotel rennende naar deze Kamer kwam. Nog los van de vraag of er les wordt gegeven in de Friese taal, lijkt het mij buitengewoon logisch dat op elke school voor speciaal onderwijs in de provincie Friesland aandacht wordt besteed aan de Friese taal en cultuur en ben ik met de heren Hermes en De Cloe de mening toegedaan dat de woordjes "of, en zo ja" wel gemist kunnen worden. Daarom is ook mijn naam onder het amendement dat door de heer Hermes is ingediend, vermeld.

Dan zou ik mij graag willen aansluiten bij de vragen die de heer Hermes heeft gesteld over artikel 104, onderdeel I, over de nu gekozen formulering voor de behoefte aan een school in het kader van een evenwichtiger geheel van onderwijsvoorzieningen voor het bijzonder onderwijs. Voldoet dat wel volledig aan hetgeen in de wetsgeschiedenis in de nota naar aanleiding van het eindverslag, 18321, nr. 33, bladzijde 21 vermeld staat? Kortheidshalve verwijs ik maar naar het citaat van de heer Hermes. Hij heeft een en ander keurig voorgelezen. Dat hoef ik dus niet meer te doen. Ik ben zeer nieuwsgierig of ook de staatssecretaris het eens is met wat de heer Hermes in zijn amendement heeft gezet. Je baseert je ofwel op de wetsgeschiedenis, danwel op het overnemen van het volledige deel. Wellicht kan de hele tekst worden opgenomen in het huidige artikel.

Dan wil ik overgaan naar artikel 104a waarover ook de heer De Cloe uitgebreid heeft gesproken. Ik weet niet of de staatssecretaris de brief van het IPO heeft ontvangen. Toch

hoor ik graag haar reactie op de reactie van het IPO. Aan het begin van mijn bijdrage heb ik al gezegd dat dit een wijziging met een tamelijk principieel karakter is en eigenlijk niet past in zo'n technisch wetsvoorstel. Het IPO is ook van mening dat de andere overheden in de gelegenheid gesteld hadden moeten worden om te reageren. Ik heb de neiging het daarmee eens te zijn, gezien het concept-bestuursakkoord. Ik moet overigens zeggen dat het IPO wel erg laat heeft gereageerd en wellicht toch ook gedurende de lange behandeling van dit wetsontwerp zelf wat alerter had kunnen zijn. Het departement had echter actie moeten ondernemen en het IPO om een reactie moeten vragen.

Tijdens de schriftelijke behandeling heeft onder meer de fractie van de VVD gevraagd waarom de toetsende rol van gedeputeerde staten bij opheffing van alle soorten scholen voor speciaal onderwijs uitgesloten wordt. Ik heb nu begrepen dat de gemeentebesturen als bevoegd gezag van openbare scholen met een regionaal karakter geen instandhoudingsbesluiten nemen in tegenstelling tot het bevoegd gezag van bijzondere scholen, die via een beroep op artikel 104, derde lid, wel degelijk een instandhoudingsverzoek c.q. -besluit aan de regering kunnen doen toekomen. Mij komt het voor dat de staatssecretaris op dit punt een ander standpunt inneemt dan zij tot nu toe heeft ingenomen bij het basisonderwijs. Ik vraag de staatssecretaris, in te gaan op de opmerkingen van het IPO. Waarom vindt goedkeuring van vermindering van het aantal openbare scholen door gedeputeerde staten wel plaats en zou de goedkeuring van de toetsing van voldoende gelegenheid tot het volgen van openbaar onderwijs bij de minister moeten liggen? Het huidige optreden van de provincies geeft geen enkele aanleiding tot het misverstand dat in elke gemeente sprake zou moeten zijn van voldoende openbaar voortgezet speciaal onderwijs. Ik zou graag zien dat de staatssecretaris nog eens op deze materie ingaat en ben vooralsnog van mening dat een dergelijke beleidswijziging voor de scholen ex artikel 62 wenselijk noch nodig is. Een dergelijke toetsing kan best op het niveau van de provincies plaatsvinden. De provincies hebben er geenszins blijk van gegeven, de verantwoordelijkheid niet aan te kunnen.

De heer Hermes heeft mij gevraagd of de VVD-fractie nu afwijkt van datgene wat bij de behandeling van de overgangswet is afgesproken. Dat is geenszins het geval. Mocht het amendement dat ik heb medeondertekend die indruk wekken, dan moet ik daar samen met de heer De Cloe nog eens naar kijken. Ik kan mij voorstellen dat de heer Hermes in verwarring wordt gebracht door deel II van het amendement. Deel III behelst de toetsing door gedeputeerde staten. Dat gaat erom of afhankelijk van de schoolsoort regionaal, provinciaal of landelijk voldoende is voorzien in de behoefte aan openbaar onderwijs. Wellicht is het nodig in deel II dezelfde formulering te kiezen als in deel III. Mocht de heer De Cloe het daarmee niet eens zijn, dan ben ik graag bereid met de heer Hermes een ander amendement in te dienen.

De heer **Hermes** (CDA): Ook in deel III staat de passage "in voldoende gelegenheid tot het volgen van openbaar onderwijs". Wat het eerste gedeelte betreft heeft mevrouw Jorritsma gelijk, maar aan het slot komt dit terug.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): U heeft gelijk. Wij moeten die formulering opnieuw bekijken. Ik vind het goed dat wij het op dit punt met elkaar eens zijn en wil dat niet in gevaar brengen. Het is niet onze intentie, af te wijken van hetgeen indertijd is afgesproken. Het zou gewoon door gedeputeerde staten worden getoetst. Nogmaals, het is niet onze bedoeling, een andere formulering over de behoefte aan openbaar onderwijs te maken. Die gedachte is bij mij niet opgekomen. Het gaat mij om het besluit van de gemeenteraad en de toetsing door gedeputeerde staten.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Voorzitter! Ik verzoek u om een schorsing van een kwartier.

De vergadering wordt van 16.25 uur tot 16.40 uur geschorst.

□

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Voorzitter! In de eerste plaats wil ik de kamerleden bedanken voor hun over het algemeen toch waarderende woorden voor een wetsontwerpje dat op het oog klein is maar in de praktijk inderdaad een veelheid aan onderwerpen behandelt. In feite gaat het erom dat wij de positie van het Fries wilden regelen en van de gelegenheid gebruik wilden maken om een stukje reparatiewetgeving te plegen. De ISOVSO is een buitengewoon ingewikkelde wet. De heer Hermes heeft het al gezegd: er zijn indertijd bij de behandeling in de Kamer gewoon een aantal steken gevallen. Ik ben blij dat wij nu met elkaar in de gelegenheid zijn, dat in orde te maken. Ik denk namelijk dat je als wetgever toch geen vrede kan hebben met wetgeving die niet sluit.

De schriftelijke behandeling tussen regering en parlement is vrij uitvoerig geweest. Dit betekent dat naar mijn gevoel het grootste gedeelte van de angels die er bij de Kamer lagen, op enigerlei manier eruit is gehaald. Vandaar dat de discussie zich nu lijkt te beperken tot enkele hoofdpunten.

Dat is in de eerste plaats het Fries. De Kamer gaat akkoord met mijn voorstel om het vak "Fries" facultatief te stellen en om de kwestie "Fries als voertaal" ook facultatief te stellen. De Kamer gaat evenwel niet akkoord met mijn voorstel om "Friese taal en cultuur" niet als verplicht in het schoolwerkplan op te nemen. Ik denk dat voor ons allen hetzelfde vertrekpunt geldt: kinderen die in Friesland op school zitten, moeten zo mogelijk kennis kunnen nemen van de Friese taal en cultuur. Daarover bestaat geen verschil van mening.Er bestaat ook geen verschil van mening over het feit dat er in het speciaal onderwijs enorme verschillen tussen kinderen zijn. Het is dan ook buitengewoon moeilijk om daarvoor eenduidige voorschriften te geven die gelden voor alle kinderen in alle soorten speciaal onderwijs. De school zal zich met name in het speciaal onderwijs veel meer dan in het reguliere basisonderwijs moeten richten op ieder kind apart. Wat in het speciaal onderwijs bij het ene kind wel mogelijk is, is bij het het andere kind vaak niet mogelijk. Het is dan ook om die reden dat ik heb voorgesteld om "Friese taal en cultuur" niet verplicht te stellen. Ik wil echter wel de school verplichten, verantwoording af te leggen van wat zij met die "Friese taal en cultuur" doet: wat doet de school daarmee en, als zij het niet geeft, waarom dan niet? Ik denk dat ik, wat dat betreft, aardig dicht bij de opvatting van de Kamer kom: zo mogelijk, moeten kinderen in het speciaal onderwijs

toch "Friese taal en cultuur" voorgeschoteld krijgen. De Kamer kiest alleen een andere weg; zij zegt: nee, het moet verplicht zijn en wij willen het aan de school overlaten hoe zij dat uitvoert, afhankelijk van de leerlingen. Aangezien de doelstellingen toch eigenlijk in elkaars verlengde liggen, wil ik voorstellen om daaraan niet al te veel woorden vuil te maken: ik ben bereid, de Kamer op dit punt te volgen.

Een wat ingewikkelder punt is de kwestie van de artikelen 104 en 104a. Sprekend over artikel 104, heeft de heer Hermes gevraagd: waarom heb je daar nou het begrip "evenwichtig geheel van onderwijsvoorzieningen" opgenomen; dat is toch niet geheel in overeenstemming met wat er in de Wet op het basisonderwijs staat; de ISOVSO kent het wel, maar alleen als het gaat om het stichten van scholen en niet om het opheffen. Wij hebben met deze passage een verduidelijking willen geven, namelijk dat het opheffen van scholen niet kan als er geen andere keuzemogelijkheden zijn voor de kinderen om wie het gaat. Als de heer Hermes vindt dat dat geen verduidelijking is, dan kan ik wel leven met zijn amendement. Dat betekent dus dat de tekst weer luidt conform het oorspronkelijke voorstel. Ik kan mij voorstellen dat de Kamer als volgt redeneert: er is al een stukje historie gemaakt met de oorspronkelijke tekst, waarmee de scholen inmiddels geleerd hebben te leven, laat dat nou zo maar staan. Zo heb ik de woorden van de heer Hermes begrepen.

Voor het bijzonder onderwijs hadden we het gevoel dat daarmee een verduidelijking zou ontstaan, en voor het openbaar onderwijs dachten we dat het niet nodig was om op dat punt een aanvulling te geven, aangezien we heel expliciet bij het openbaar onderwijs in de wetstekst hebben opgenomen dat er een behoefte moet zijn aan deze vorm van onderwijs. Op zichzelf heb ik geen bezwaar tegen het amendement van de heer Hermes, als dat aangenomen zou worden.

De heer Hermes heeft vervolgens gesproken over de meervoudig gehandicapten, één van de steken die we hebben laten vallen bij de Overgangswet ISOVSO. De CDA-fractie is er bezorgd over dat bij de reparatie die wij gepleegd hebben, er toch nog gevallen uit de boot zouden vallen. Ik kan de heer Hermes verzekeren dat dat niet het geval is. Dat betekent dat er voor aanvragen die zijn gedaan, geen beletsel zal bestaan en dat er voor een volledige beroepsgang geen beletsel zal bestaan. Ik wil overigens wel toegeven dat ik de reparatie die we gepleegd hebben qua systematiek ook niet zo fraai vind, maar het was de meest eenvoudige manier om juridisch te regelen wat er geregeld moest worden. Achteraf kan dus worden vastgesteld dat we bij het formuleren van wetsteksten nog zorgvuldiger zullen moeten zijn dan we al geweest zijn bij het formuleren van de ISOVSO.

De heer Hermes heeft vervolgens gevraagd of het aspect van de meervoudig gehandicapten in de wet afdoende geregeld is. Voorzitter! Ik denk van wel, in die zin dat in elk geval moet worden vastgesteld dat er met de huidige regeling voor elke meervoudig gehandicapte een voorziening is. De heer Hermes zei dat het misschien toch anders had gekund, in artikel 70, maar ik zet daar een vraagteken bij. Ik vraag mij af of we niet op een wat later moment – wellicht als de interimwet en de overgangswet worden geëvalueerd – die discussie kunnen voeren. Op dit moment zijn, voor de kinderen die dat nodig hebben, de voorzieningen aanwezig.

De heer De Cloe vindt het heel merkwaardig dat de CDA-fractie op het laatste moment gevolgd is. Voorzitter! Dat is nu juist het nut van een schriftelijke behandeling. De CDA-fractie heeft met haar vragen duidelijk gemaakt dat het toch nooit de bedoeling kan zijn dat je een openbare voorziening in stand houdt als daarvoor één of twee leerlingen zijn. Er moet derhalve duidelijk sprake zijn van een behoefte. Dat was de reden dat in de loop van die schriftelijke behandeling ik die suggestie van het CDA graag heb overgenomen.

De heer **De Cloe** (PvdA): Daar heb ik mijn verbazing toch niet over uitgesproken? Ik heb juist opgemerkt dat ik kan instemmen met de suggestie van de CDA-fractie, omdat zij aansluit bij artikel 62.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Precies. Qua wetssystematiek is dat ook het mooiste.

De heer **De Cloe** (PvdA): U doelt waarschijnlijk op mijn inleiding. U hebt gezegd dat een en ander gewijzigd is omdat sommige kamerleden daarom gevraagd hebben. Daarop heb ik de suggestie gedaan, voortaan maar wat te roepen, om een wijziging te bewerkstelligen.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: O, maar ik kan u de verzekering geven dat ik, als iemand iets vraagt dat ik onredelijk vind en waarmee ik het niet eens ben, niet over zal gaan tot het indienen van een wijziging.

De heer **De Cloe** (PvdA): Ik heb gewezen op het gebrek aan argumentatie in de desbetreffende passage.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: De argumentatie is zojuist door u gegeven, en daar sluit ik mij bij aan.

De heer De Cloe heeft nog gesproken over de artikelen 104 en 104a, waarover hij heeft gevraagd, waarom bij het opheffen van scholen voor speciaal onderwijs niet is aangesloten bij de procedure voor het basisonderwijs. Je zou ook de vraag kunnen stellen waarom wij eigenlijk een speciale wet voor het speciaal onderwijs hebben. Dat is het geval, omdat het speciaal onderwijs niet in alle gevallen vergelijkbaar is met het basisonderwijs. In dit geval, waarbij het gaat om planprocedures, het stichten van scholen en het in stand houden van scholen, is wel degelijk aan de orde dat het net van voorzieningen voor het speciaal onderwijs veel dunner is dan het net van voorzieningen voor het basisonderwijs. Scholen voor basisonderwijs zijn normale voorzieningen op gemeentelijk niveau en dat is bij het speciaal onderwijs zeker niet het geval. Dat zijn heel vaak regionale voorzieningen. Zelfs zijn een aantal scholen voor speciaal onderwijs landelijke voorzieningen. Dat vind je ook terug in de amendementen van de heer De Cloe. Daarom lijkt het mij niet zo'n gek idee om af te wijken van de procedure bij het basisonderwijs en meer aan te sluiten bij de procedure van het voortgezet onderwijs, waarbij de minister uiteindelijk de laatste stem in het kapittel heeft.

De heer De Cloe heeft gezegd dat ik wel eens overleg had kunnen plegen met het IPO toen ik artikel 104 en 104a ging formuleren. Dat is een suggestie die ik niet graag tot de mijne zou maken, want dat zou betekenen dat als bij een lopende

behandeling in de Kamer, hetzij schriftelijk hetzij mondeling, iets aan de orde komt dat relevant is voor provincies, op dat moment gezegd moet worden dat de behandeling gestopt moet worden om overleg te plegen met de provincies. Ik ben van mening dat de goede gang van zaken in het overleg tussen Kamer en regering dan behoorlijk wordt opgehouden.

De heer **De Cloe** (PvdA): Ik ben het met de staatssecretaris eens dat je niet dezelfde procedure kan volgen als die welke vooraf wordt gevolgd. Het had mij in dit geval echter heel verstandig geleken als het ministerie over de voorstellen toch eens contact had opgenomen met het IPO, mede in het kader van wat in het bestuursakkoord is afgesproken. Dit wetsontwerp is nu ook weer niet op slag en stoot door de Kamer gegaan. Aan het tijdgebrek kan het dus ook niet geweten worden.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Het heeft te maken met de procedure waarin je bezig bent. Ik constateer overigens dat het IPO wel commentaar heeft geleverd, zij het vrij laat, want ik kreeg het vanmorgen pas op mijn bureau.

De heer De Cloe heeft een amendement ingediend over het opheffen en in stand houden van scholen voor openbaar onderwijs. Dat betekent dat hij mijn stellingname inzake landelijke en regionale voorzieningen, namelijk dat dan de beslissing bij de minister moet liggen, niet geheel deelt, want voor een deel van die scholen, te weten de artikel 62-scholen, is de heer De Cloe van mening dat dit bij GS hoort. Ik ben het niet eens met de heer De Cloe, maar als de Kamer het amendement aanneemt, kan ik weinig kanten uit. In het najaar zullen wij nog met elkaar praten over het instandhoudingsbeleid basisonderwijs. Daarbij komt precies hetzelfde probleem aan de orde. Bij het instandhoudingsbeleid basisonderwijs heb ik er een voorkeur voor om in het reguliere basisonderwijs een procedure vast te stellen analoog aan wat ik nu voorstel, maar wellicht komen wij in het overleg met de Kamer nog tot andere conclusies. Als de regeling voor het regulier onderwijs op enigerlei manier gewijzigd wordt, vind ik dat wij dan moeten bezien of dat voor het speciaal onderwijs ook moet gebeuren.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Mag ik daaruit begrijpen dat u voor het instandhoudingsbeleid voor het basisonderwijs komt met een wijzigingsvoorstel om deze bevoegdheid weg te halen bij de provincie?

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Ik moet over de beleidsnotitie nog overleg voeren met de Kamer, dus ik kom voorlopig op dat punt niet met voorstellen. Ik mag hier toch wel gewag maken van mijn opvattingen. Overigens, wij zullen nog overleg voeren en wij moeten bezien tot wat voor conclusies dat zal leiden. Mevrouw Jorritsma zal het – indien zij de stukken heeft gelezen – met mij eens zijn dat het in het reguliere basisonderwijs niet helemaal goed zit. Zij zal zien dat voor de instandhouding van het openbaar onderwijs de beslissingen op een wat andere manier worden genomen dan voor het bijzonder onderwijs. Dat is, in ieder geval naar mijn opvatting, in strijd met het regeerakkoord.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Je kunt daarover twisten.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Een en ander zou je door kunnen trekken naar deze situatie. Je kunt ook hierbij zeggen dat je voor het openbaar en bijzonder onderwijs dezelfde soort beslissingen zult moeten nemen. Die beslissingen zullen dan in één hand moeten liggen. Ik vind dat dit de hand van de rijksoverheid moet zijn. Mijn mening hierover vindt men terug in mijn voorstellen.

De heer **De Cloe** (PvdA): U wilt dat centraliseren?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Tot nu toe hebben wij bij de Wet op het basisonderwijs een gedecentraliseerde procedure.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Ja.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Mij hebben tot nu toe geen voorstellen bereikt om daarin een wijziging aan te brengen. Natuurlijk wordt er op het departement over gedacht en bij de vorige discussie over het instandhoudingsbeleid hebben wij daarover ook gediscussieerd. Ik vind echter dat, zo lang die discussie niet heeft plaatsgevonden, er geen enkele reden is om nu, bij deze wet, anders te werk te gaan dan bij het regulier basisonderwijs. Mochten wij straks, op basis van allemaal goede argumenten, tot een andere conclusie komen, dan wil ik best discussiëren over de vraag of, indien voor het ene systeem een andere regeling wordt getroffen, voor het andere systeem ook een andere regeling moet worden getroffen. Ik wil echter niet vooruitlopen op die discussie.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Ik zal proberen heel kort samen te vatten wat ik heb gezegd. Het speciaal onderwijs is in de meeste gevallen een bovengemeentelijke voorziening. Het ligt dan voor de hand dat je daarbij de centrale overheid in ogenschouw neemt, net zoals dat gebeurt in het voortgezet onderwijs, dat ook heel vaak een bovengemeentelijke voorziening is. Zo'n lijn trek je dan door. Het lijkt mij dat er wel degelijk goede argumenten zijn om akkoord te gaan met mijn voorstel. Mocht de Kamer anders beslissen en de opvatting van de heer De Cloe volgen, dan wil ik zeggen dat het enige wat ik heb aangekondigd is, dat als wij ooit voor het reguliere basisonderwijs een andere richting inslaan, de discussie over het speciaal onderwijs daarin moet worden betrokken. Die discussie zal daarin moeten worden meegenomen.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): In het huidige artikel 104 is het besluit van de gemeenteraad onderworpen aan goedkeuring van GS. Nu vindt er een beleidswijziging plaats ten opzichte van de huidige wet. Het lijkt mij dat dit niet moet gebeuren, voordat ten principale is gediscussieerd over de vraag of GS de bevoegdheid aankan. Ik ben er nog lang niet van overtuigd dat GS die bevoegdheid niet aankan. Daarover zou ik in algemene zin, ook bij het in stand houden van het beleid inzake basisonderwijs, nog wel eens willen praten. Vooralsnog vind ik het vooruitlopen op die discussie, om nu al die bepaling bij deze wet op te nemen, althans met betrekking tot artikel 62-scholen. Een en ander is nu wel degelijk beperkt.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Op dit moment zijn wij bezig met een stukje reparatie. Mevrouw Jorritsma kan toch niet ontkennen dat het

merkwaardig is dat je een planprocedure hanteert, waarbij de beslissingen bij de centrale overheid liggen en waarbij de beslissingen over het in stand houden en het opheffen op een ander niveau liggen. Ik denk dat de beslissingen over het in stand houden en opheffen op hetzelfde niveau genomen moeten worden als de beslissingen over de planprocedure.

De heer **De Cloe** (PvdA): Dan moet de staatssecretaris maar eens kijken naar het huidige artikel 62, lid 3.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Dat is provinciale staten!

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Nee. De centrale overheid, de *minister – in casu deze staatssecretaris* – neemt de definitieve beslissingen. Gedeputeerde staten doen voorstellen. Zij besluiten om een plan bij mij in te dienen. Ik zeg echter "ja" of "nee".

De heer **De Cloe** (PvdA): De staatssecretaris spreekt over de stichting van scholen.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Ja.

De heer **De Cloe** (PvdA): In artikel 104, lid 3, staat heel uitdrukkelijk dat het besluit van de gemeenteraad tot vermindering van het aantal openbare scholen wordt onderworpen aan de goedkeuring van gedeputeerde staten.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: De heer De Cloe heeft gelijk. Ik zat op het verkeerde spoor. Dat neemt echter niet weg dat je bij instandhouding – en dat probeer ik te betogen – of opheffing probeert om een procedure te ontwerpen die parallel loopt aan de procedure met betrekking tot stichting. Ik ben degene die het laatste woord heeft over stichten; het zou naar mijn mening formeel juister zijn indien de bevoegdheid tot in stand houden en opheffen in dezelfde hand ligt. Dat heb ik geprobeerd te betogen. Dat is "wetssystematisch" heel fraai. Ik geef dat mevrouw Jorritsma ter overdenking mee.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Dat is bij de Wet op het basisonderwijs ook niet zo geregeld.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Daarover moeten wij nog met elkaar discussiëren.

Voorzitter! Ik ga snel verder. De heer De Cloe heeft in het kader van de bevoegdhedenregeling gevraagd hoe het kan dat een vak op het rooster staat zonder dat de bevoegdheden geregeld zijn. Dat is in het verleden een x-aantal keren gebeurd. Ik herinner aan het vak maatschappijleer in het voortgezet onderwijs. Het probleem is alleen dat in de Wet op het voortgezet onderwijs is aangegeven wat je moet doen als er geen bevoegde leraren zijn; dit ontbrak in de ISOVSO. Ik denk dat je niet altijd kunt regelen dat, als je een nieuw vak wilt invoeren, bevoegde docenten aanwezig zijn. Los daarvan merk ik op dat de regeling van de bevoegdheden inzake algemene technieken, *waarom het hierbij gaat, nog heel* wat voeten in de aarde heeft gehad. Het betreft een proces, dat in de loop der jaren gegroeid is en dat is uitgemond in conclusies, die ons inmiddels bereikt hebben, als gevolg waarvan de lerarenopleiding het volgende jaar kan starten. De situatie met algemene technieken in het speciaal onderwijs heb ik ongelukkig gevonden. Misschien moeten wij ons afvragen of wij met betrekking tot de bevoegdheden al niet indertijd een regeling hadden moeten treffen in de geest, zoals wij nu voorstaan. Ik heb het dan over steken, die zijn gevallen.

Mevrouw Jorritsma zal begrijpen dat ik het niet eens ben met wat het IPO mij heeft geschreven. Of beter gezegd: de Kamer heeft geschreven; ik heb er een kopie van gehad.

Mevrouw Jorritsma heeft ten slotte gevraagd.: hoe zit het met de instandhouding? Kan een gemeenteraad een dergelijk besluit niet nemen? Volgens ons voorstel kan een gemeenteraad de beslissing nemen tot opheffen. Die beslissing moet bekrachtigd worden door de minister. Als de minister het dus niet eens is met die opheffingsbeslissing betekent dit impliciet een instandhoudingsbeslissing. Dat is de systematiek van het voorstel dat ik de Kamer heb voorgelegd.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): In artikel 104 staat inzake het bijzonder onderwijs dat het bevoegd gezag een verzoek kan indienen om niet op te heffen. Naar mijn gevoel staat nergens dat een gemeentebestuur als bevoegd gezag van een openbare school een dergelijk verzoek kan indienen, dus een besluit kan nemen tot instandhouding. Dat vind ik heel vreemd en daartegen richt zich mijn bezwaar.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Dat heeft ermee te maken dat het bijzonder onderwijs een wat andere positie heeft dan het openbaar onderwijs.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Dat is juist en dat is ook de reden waarom ik van mening ben – en ik neem aan dat ook de heer De Cloe die mening is toegedaan – dat een dergelijke besluit ook genoemen zou moeten kunnen worden door het bevoegd gezag van het openbaar onderwijs.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Dat *zit er impliciet in. Maar dan nog vind* ik dat de minister het laatste woord daarin moet hebben. Daarover gaat eigenlijk ons verschil van mening.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Ja en dat blijft zo, voorlopig.

De heer **Hermes** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de staatssecretaris erop attent maken dat in artikel 104, vierde lid, gesproken wordt over het bevoegd gezag en dat daarin mede is begrepen het bevoegd gezag van een openbare school. Dus ook de gemeente kan een verzoek doen. Het laatste woord is echter aan de minister. In lid 3 wordt de mogelijkheid aangegeven – en daarop heeft collega De Cloe gewezen – dat gedeputeerde staten in die situatie de bevoegdheid hebben, hun goedkeuring eraan te onthouden. Dus volgens de huidige tekst van artikel 104 heeft de minister niet in alle gevallen het laatste woord. Bij een aanvraag krachtens lid 4 van artikel 104 kan ook een gemeente voor een openbare school het verzoek indienen bij de minister.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Voorzitter! Dit was mijn antwoord.

□

De heer **Hermes** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de staatssecretaris voor de beantwoording van mijn vragen en de reactie op mijn opmerkingen. Met name denk ik aan de Friese taal en cultuur en aan haar duidelijke uitspraak over de meervoudig gehandicapten. Wat dat laatste betreft heeft de wetgever inderdaad

iets laten liggen en als zodanig is er sprake van reparatiewetgeving. Ik heb overigens niet gedoeld op het gehele wetsontwerp, doch alleen op de meervoudig gehandicapten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik hecht, ook gehoord de discussie, toch wel aan mijn amendement op artikel 104. De voorgestelde tekst is namelijk geen verduidelijking. Een andere oplossing is, dat je de hele bepaling in de wet opneemt. Mevrouw Jorritsma noemde al die mogelijkheid, maar dat wordt dan wel een stortvloed van bepalingen, terwijl in de wetshistorie die bepaling toch al heel duidelijk vastligt. Ik neig ertoe, in dat kader beide zaken bij elkaar te houden en niet over te gaan tot opneming in de wet want dat kan licht tot misverstanden of tot niet bedoelde beperkingen aanleiding geven. Daarom kan de term "in het kader van het evenwichtig geheel van onderwijsvoorzieningen" maar beter vervallen.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Is uw amendement nu echt een verbetering? Het zou ook een verslechtering kunnen inhouden als niet heel duidelijk is dat het amendement ertoe leidt, dat wordt teruggekeerd naar het gestelde op blz. 20 van de nota naar aanleiding van het eindverslag (18 321, nr. 33).

De heer **Hermes** (CDA): Daar kan men natuurlijk verschillend over denken, maar ik vind dat de strekking een verbetering is. Onder de term "een evenwichtig geheel van onderwijsvoorzieningen" zijn namelijk zeer veel zaken te brengen. Gelukkig is er destijds tijdens de schriftelijke behandeling aan toegevoegd, dat niet verwezen kon worden naar andere scholen. Dat is een duidelijk beperking van de term. Op grond van ervaringen met de Wet op het voortgezet onderwijs weten wij dat heel wat zaken kunnen worden ondergebracht bij de term "evenwichtig geheel van onderwijsvoorzieningen". Velen zijn zelfs van mening dat er veel te veel bij de term kan worden ondergebracht of dat de term veel te onduidelijk is. Daarom ben ik blij dat de toenmalige staatssecretaris – hij zit nu toevallig in de zaal – aan die bepaling heeft toegevoegd, dat niet verwezen kan worden naar andere scholen. Maar omdat er zoveel zaken onder de term sec kunnen worden ondergebracht, meen ik dat ook voor een school met bestaansrecht de rechtszekerheid beduidend minder is. Daarom vind ik mijn amendement een verbetering. Ik ben het met de staatssecretaris eens, dat wij eerst maar eens moeten zien hoe deze gedachte in de toekomst uitpakt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil vervolgens nog iets zeggen over artikel 104a en de daarop voorgestelde amendementen. Tegen de staatssecretaris zou ik willen zeggen: dat heb je er nou van; was maar niet met die nota van wijziging – die ook nog in zo'n laat stadium verscheen – gekomen. Probleem is bovendien dat er geen adviezen voorliggen van de Raad van State, de Onderwijsraad en andere betrokkenen. Wij hadden indertijd om een nader voorlopig verslag moeten vragen. Nu is er slechts één schriftelijke ronde geweest, terwijl deze wijziging aanleiding had kunnen vormen voor een nader voorlopig verslag. Maar goed, dat is niet gebeurd. Wat het amendement betreft, ben ik er blij mee dat de weerstand daartegen in ieder geval voor een deel is weggevallen. Ik ben erg content met de informatie die ik heb gekregen, nl. dat men wil aansluiten bij de terminologie die wij destijds hebben afgesproken bij de overgangswet en is geregeld in de artikelen 62 en 70, waarin duidelijk de interpretatie is weergegeven dat er behoefte moet zijn aan openbaar onderwijs. Maar dat is toch een andere term dan die welke de Grondwet kent. Ik ben daar blij om, want blijkens de brief van het IPO heeft het IPO dat onderscheid nog niet ontdekt. Die zit qua terminologie nog volstrekt op het idee – het IPO moet daar zeker eens op gewezen worden – dat die grondwettelijke bepaling wèl van kracht is.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Waarschijnlijk heeft het IPO niet onze discussies over de overgangswet gevolgd!

De heer **Hermes** (CDA): Dat is best mogelijk, maar toch is het niet de juiste benadering. Ik ben er in ieder geval blij mee dat de collega's het amendement zodanig willen aanpassen dat de terminologie geen problemen meer oplevert.

Toch aarzel ik nog, Voorzitter, want ik vraag mij af, of wij zoveel beter van dat amendement worden. Als je kijkt naar wat er nu in de wet staat, dan ben ik daar eigenlijk veel gelukkiger mee. Daar blijft van kracht dat gedeputeerde staten de bevoegdheid hebben om goedkeuring aan een besluit te onthouden; de provincie blijft dus haar positie behouden en dat willen de collega's ook. Overigens blijft daar ook van kracht dat de gemeente zelf een aanvraag kan doen krachtens lid 4 van artikel 104 een school te behouden. Wat is dan de winst van het amendement als ik naar het huidige artikel 104 kijk? Ik ben bang dat de staatssecretaris met haar enthousiaste actie van een nota van wijzigingen inzake de artikelen 104 en 104a meer problemen heeft geschapen dan dat wij er wijzer van zijn geworden.

De heer **De Cloe** (PvdA): De amendering is natuurlijk bedoeld om de problemen op te lossen!

De heer **Hermes** (CDA): Ja, maar ik weet niet of wij daarmee een richting uitgaan waarmee ik zo gelukkig moet zijn. Ik houd toch liever de constructie van het huidige artikel 104. Ik geef toe dat in het nieuwe derde lid de mogelijkheid wordt geopend dat de gemeente stappen kan ondernemen om een school in stand te houden en dus geen opheffingsbesluit behoeft te nemen, maar dat kan volgens het huidige artikel 104 ook. Ik zie er wel een zekere beperking in, want de aangepaste formulering kan ik wel onderschrijven, maar zij geeft wel een beperking, een afgrenzing, want er moet worden voorzien in de behoefte aan openbaar onderwijs.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Volgens het nu voorgestelde lid 4 kan een gemeenteraad een besluit nemen tot opheffing waaraan de minister zijn goedkeuring kan onthouden, zo dat nodig is in het kader van het voorzien in voldoende gelegenheid tot het volgen van openbaar onderwijs. Ik zie niet dat aan artikel 104a, lid 4, de gemeente het recht kan ontlenen om een instandhoudingsbesluit te nemen.

De heer **Hermes** (CDA): Jawel, het bevoegd gezag kan de minister een verzoek doen om de bekostiging van de school voort te zetten. Dat vind ik een gelukkiger benadering. Overigens blijft dan onverlet lid 3, waardoor de minister niet alles in zijn macht heeft. Volgens lid 3 kan gedeputeerde staten goedkeuring onthouden aan een opheffingsbesluit.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Ja, u duidt nu op het oude artikel 104, maar dat vervalt naar mijn gevoel voor artikel 104a. Het nieuwe artikel 104a spreekt daar in het geheel niet over!

De heer **Hermes** (CDA): Dat weet ik wel, maar zoals het er nu staat in 104 vind ik het aantrekkelijker dan de constructie die wordt voorgesteld. Dankzij de route die de staatssecretaris aan het varen is gegaan, komt bij een aantal fracties in het parlement, daarop doordenkend, de gedachte aan andere routes op. Ik vind dat wij daarmee van de regen in de drup komen en dat wij er helemaal niet op vooruit gaan.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): In wezen beoogt het amendement niets meer dan een harmonisatie met de Wet op het basisonderwijs, hetgeen wij ook met de overige delen van 104 en 104a hebben gedaan. Ik herinner mij de laatste discussie daarover en toen waren wij het niet helemaal met elkaar eens en dat hoeft ook niet.

De heer **Hermes** (CDA): Nee, dat speelt niet.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Het is wel de oorzaak ervan.

De heer **Hermes** (CDA): Nee, dit speelt niet. Daarover hoeft u niet ongerust te zijn. Ik ben daar niet mee bezig. De staatssecretaris liet zich daartoe wel even verleiden. Ik ga geen discussie voeren. Ik ben ervoor dat gedeputeerde staten de rol hebben van het al dan niet goedkeuren van een besluit van de gemeente. Daar heb ik het echter niet over. Anders kan ik ook niet teruggrijpen op artikel 104 van de huidige wet. Daar staat het namelijk in.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Daar staat het in.

De heer **Hermes** (CDA): Dat is bij mij echter niet in discussie. Ik vind echter dat er nu al zoveel overhoop wordt gehaald in afwijking van artikel 104, dat ik mij bij al deze demarches afvraag of ik zo gelukkig moet zijn met dit amendement. Is het nu wel zo'n geweldige verbetering? Dan had ik liever de oude constructie. Ik heb dan zo'n beetje het idee dat de staatssecretaris misschien beter niet met dat hele verhaal had kunnen komen. Dan pleit er nog voor wat anderen ook vragen. Onder andere in de brief van het IPO wordt erom gevraagd. Het is ook gebeurd in de schriftelijke voorbereiding. Waarom komt u met die harmonisatie? Ik kan mij dus voorstellen dat men wil praten over harmonisatie bij het basisonderwijs. Waarom komt men echter niet gewoon met een afzonderlijke wetgeving op dat punt van artikel 104? Dan kan men de gewone procedure volgen via Raad van State en Onderwijsraad. Dan kunnen de provincies gehoord worden. Die kunnen dan een uitspraak doen. Ik moet eerlijk zeggen dat ik liever de koninklijke weg terug heb dan dat wij voor een ingewikkelde procedure kiezen. Ik ben er nog niet van overtuigd dat dit amendement zo'n verbetering is, al ben ik er erg blij mee dat die bepalingen erin gekomen zijn. Ik twijfel echter aan de kracht van het argument dat het een verbetering is ten opzichte van het huidige artikel 104.

Ten slotte denk ik dat er een foutje in het amendement zit met betrekking tot de cijfers. Ik zal dat echter nog wel doorgeven aan collega De Cloe.

□

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter, ik dank de staatssecretaris voor haar beantwoording. Ik kan mij beperken tot dezelfde punten, hoewel korter dan in mijn eerste betoog. Ik heb namelijk een aantal aspecten bij interruptie kunnen verduidelijken, zeker als het erom ging dat ik mij wel aansloot bij de wijziging die collega Hermes had voorgesteld. Ik vond dus de tekst van artikel 62 wel goed.

Wat de Friese taal en cultuur betreft heeft de staatssecretaris gezegd dat zij bereid is, nu de Kamer dat zo breed vraagt, om het over te nemen. Er zou ook niet zo gek veel verschil tussen zijn. Er is echter wel een verschil. Denk maar aan de dankbare woorden die de staatssecretaris heeft gesproken aan het adres van de fractie van D66, omdat die een bepaalde interpretatie gaf van de wijze waarop de staatssecretaris het heeft voorgesteld. Daarvan wordt nu toch fors afgeweken. Toch vindt de staatssecretaris het goed. Niettemin kunnen wij daarmee leven. Er moet ook nog een bestuursakkoord tussen het Rijk en de provincie komen. Ik sprak over een conceptbestuursakkoord tussen het Rijk en de provincie Friesland. Ik weet niet of het daarin is opgenomen of dat het eruit is gelaten. Ik ken alleen maar de preambule van die tekst. Als het er nog niet staat, zou het daarin opgenomen kunnen worden. Dan kan de staatssecretaris ook zeggen dat zij het eigenlijk al met de Kamer heeft geregeld. Het is toch mooi om ook de onderwijsinbreng bij de bestuursakkoorden te bevorderen.

De staatssecretaris heeft er geen bezwaar tegen als het amendement van collega Hermes wordt aangenomen. Zij had het eigenlijk willen verbeteren, maar als collega Hermes dat niet nodig vindt, behoeft dat niet. Dat is toch weer een beetje die teneur van "roept u maar". Ik kan daarvan toch niet helemaal loskomen. Ik ben toch wel geneigd om collega Hermes ten aanzien van de inhoud van het amendement te volgen.

Ik kom vervolgens bij de wijziging waar het om gaat bij artikel 104a. Wat het contact met de provincie betreft zegt de staatssecretaris dat het in dezen niet gebruikelijk is om dat tussentijds te doen. Dat klopt. Nu heeft het IPO zeer laat gereageerd. Dat neemt echter niet weg dat men naar mijn mening contact had kunnen opnemen, niet omdat het misschien niet gebruikelijk is, maar omdat een bestuursakkoord is afgesproken. Dat is niet alleen afgesproken met de gemeenten, maar het Rijk heeft zich ook verplicht een akkoord te sluiten met de provincies. De provincies zijn evenwaardig, bij voorbeeld als het erom gaat, ze te betrekken bij wetgeving. Ik had het dus heel correct gevonden — ik merk dit voor de tweede keer op — dat de staatssecretaris dit contact met het IPO had gelegd. Je sluit zo'n akkoord niet voor niets af. Als je los van de uitkomst toch gewoon je eigen gang gaat, kun je het net zo goed niet afsluiten.

Dan de voorgestelde wijzigingen op artikel 104a. Ik heb het dan over hetgeen in de nota van wijziging bij dit wetsvoorstel is voorgelegd. De bedoeling ervan is natuurlijk niet om de zaak ingewikkeld te maken. Collega Hermes dacht namelijk dat het ingewikkeld zou worden. De bedoeling is natuurlijk, het bestaande te verbeteren, want anders stel je geen amendementen voor. Ik ben er ook van overtuigd dat het niet ingewikkelder wordt. Wat wordt er toegevoegd? In de eerste plaats

wordt toegevoegd dat gemeenten instandhoudingsbesluiten kunnen nemen. Dat zit namelijk niet in de laatste versie die ons is voorgelegd.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Wel in de oude wet.

De heer **De Cloe** (PvdA): Ja, maar niet in de versie die na de nota van wijziging voorligt. In de tweede plaats voegen wij toe dat, naast de minister, ook gedeputeerde staten de bevoegdheid krijgen om beslissingen te nemen, maar dan wel op het terrein van de scholen waar zij het dichtst bij staan, namelijk de scholen die voorkomen in artikel 62. Waar het de landelijke scholen betreft blijft het ook wat ons betreft een zaak van de minister; dit overigens in tegenstelling tot hetgeen in de huidige wet staat. Er zit dus een klein beetje een centralistische tendens in het door mij voorgestelde amendement.

De staatssecretaris heeft een heel curieus element toegevoegd. Zij zei: als het wordt aangenomen, zullen wij er straks in het kader van het instandhoudingsbeleid voor de basisscholen op moeten terugkomen in het mondeling overleg dat op 27 oktober wordt gehouden. Maar dat bepaalt op dat moment in ieder geval de Kamer zelf. De stukken die de staatssecretaris hierover aan ons heeft gestuurd, hebben ons namelijk al bereikt. Wij zullen zelf wel bepalen wat wij dan bespreken, dus ook of wij dit element erbij betrekken. Dat ten eerste. Ten tweede heeft het er op dit moment helemaal niks mee te maken. De staatssecretaris heeft zelf in haar beantwoording gezegd: basisscholen vind je in bijna elke gemeente. Dat geldt echter niet voor scholen voor het speciaal onderwijs. Vandaar dat gedeputeerde staten, als overkoepelend orgaan, in onze ogen die toetsende bevoegdheid moeten krijgen. Ik vind dat wij er nu niet op vooruit moeten lopen dat wij straks een discussie aangaan over de basisscholen, te meer daar ik er nog niet van overtuigd ben dat de conclusie die de staatssecretaris in haar stuk trekt, door de hele Kamer wordt gedeeld. Er zijn zeker argumenten te vinden om het wellicht te laten zoals het is. Ik heb begrepen dat het instandhoudingsbeleid voor dit jaar op dezelfde voet blijft bestaan.

De heer **Hermes** (CDA): Als de heer De Cloe het niet ingewikkeld wil maken, welk materieel bezwaar heeft hij dan tegen het huidige artikel 104? Ik doel dus niet op de voorstellen van de staatssecretaris, maar op het huidige artikel 104.

De heer **De Cloe** (PvdA): Omdat in het huidige artikel 104, dus niet in het door de staatssecretaris voorgestelde artikel, het element van het openbaar onderwijs niet was opgenomen. Dat is indertijd ook in de discussie in de Eerste Kamer gebleken. Toen collega Franssen indertijd ten aanzien van de planprocedure een amendement indiende – ik maakte toen nog lang geen deel uit van deze Kamer – was dat bij de start van de scholen, om het zo maar eens uit te drukken. Toen is eigenlijk vergeten dat je ook bij het stopzetten van de bekostiging of bij het opheffen van scholen zo'n toetselement moet hebben. Dat is in de Eerste Kamer gesignaleerd en dat is ook de reden geweest dat ik mijn vraag aan de staatssecretaris heb voorgelegd en dat zij heel royaal heeft gezegd dat zij daaraan tegemoet zou komen. Zij zou het meteen in twee artikelen splitsen, zoals al bij de WBO was gebeurd. Wij vonden echter dat er dan nog wel wat meer zaken geregeld moesten worden. Die zijn in het amendement aan de orde. Ik heb dat overigens in gewijzigde vorm voorgelegd, omdat op twee onderdelen – dit was een terechte opmerking van collega Hermes – namelijk op onderdeel 2 en de laatste zin van onderdeel 3, de juiste formulering nog moest worden gebruikt. Dat is dus inmiddels gebeurd. Ook voor het oude amendement op stuk nr. 14 – dit zeg ik uit mijn hoofd – waarin een passage met dezelfde strekking voorkwam, is dit gebeurd.

Ik kom tot de bevoegdheden. De staatssecretaris hield een heel verhaal over het verleden. Ik ben blij dat de regeling er komt, maar ik heb ook de opmerking gemaakt dat het natuurlijk wel erg vreemd is dat je zegt: wij gaan dat vak geven en later zien we wel hoe de opleidingen en de bekwaamheden er moeten uitzien. Dat is wat vreemd. Je krijgt het idee dat de mensen dat op het grote departement toch wel even voor elkaar moeten kunnen krijgen. Maar nee, we gaan iets doen en later vullen we wel in hoe dat allemaal moet. Het is best een ingewikkelde zaak, maar het blijft een vreemde zaak dat je eerst een streep trekt en dat je later zegt wat er allemaal moet gebeuren.

□

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Voorzitter! Ook ik dank de staatssecretaris voor haar ruimhartige opvattingen over ons amendement inzake het Fries. Ik denk dat een aantal mensen wat opgelucht ademhalen na deze reactie van de staatssecretaris. En ook ik denk dat het een goede zaak is. Ik denk dat veel mensen er wat ongerust over waren dat een flink aantal scholen wellicht de neiging zou hebben op basis van het gebruik van het woord "of" negatief te beslissen. Ik denk dat dat niet goed zou zijn geweest, vooral ook omdat al die scholen zeker een flink aantal leerlingen uit de provincie Friesland hebben, aan wie het naar mijn inzichten niet onthouden mag worden kennis te maken met de taal en cultuur van de provincie Friesland.

Ik weet nog steeds niet zeker of het amendement van de heer Hermes een verbetering of een verslechtering betekent. Daarom hoor ik graag toch nog de opvatting van de staatssecretaris over dit amendement. Ik ben het eens met de heer Hermes dat het tweede gedeelte van de zin kan vervallen. Ik heb dan ook de indruk dat zijn amendement een verduidelijking betekent. Het vervallen van die zinsnede zou niet tot problemen behoeven te leiden. Het kan in deze wetsgeschiedenis weer worden meegenomen. Als de zaak duidelijker geregeld is als de zinsnede komt te vervallen, zal ik graag het amendement van de heer Hermes steunen. Tot nu toe heeft de staatssecretaris hierover alleen nog maar gezegd dat zij bereid is dit amendement te aanvaarden als de Kamer het aanvaardt, maar ik hoor van haar ook nog graag een inhoudelijke reactie.

Ik denk dat onze opvattingen over artikel 104a niet dichter bij elkaar zullen komen in die zin dat ik van mening ben dat je niet vooruit moet lopen op dingen die nog gaan gebeuren. Ik ben van mening dat hierbij duidelijk sprake is van harmonisatie in verband met de huidige Wet op het basisonderwijs. Ik vind dat er vooral geen afwijkende regeling getroffen moet worden voor scholen als bedoeld in artikel 62. Op basis van de mij nu bekende gegevens ben ik ook ten aanzien van

de andere scholen zeker dezelfde mening toegedaan, maar daarover zullen wij op een ander tijdstip nog spreken.

Wij kunnen ervoor kiezen weer het oude artikel 104 in de wet op te nemen. Maar dan wordt naar mijn oordeel de rest van de verworvenheden van de harmonisatie weggegooid, wat ik erg jammer zou vinden. Het lijkt mij beter verder aan te sluiten bij de systematiek van de huidige Wet op het basisonderwijs. Dan lijkt mij het amendement heel redelijk.

□

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Voorzitter! De Kamer heeft nog enkele problemen op mijn bordje gelegd. Allereerst het amendement van de heer Hermes op artikel 104. Als ik let op de uitleg die de heer Hermes gegeven heeft, mede in verband met de wetshistorie, is mijn conclusie dat het amendement een verbetering inhoudt. Ik zou de Kamer dan ook willen adviseren in die zin te handelen.

Dan de discussie over amendement nr. 13 van de leden De Cloe en Jorritsma. Die discussie wordt *tamelijk ingewikkeld en als wij niet* uitkijken, ontstaan er in de Kamer drie stromingen:
- de stroming van de heer Hermes, die suggereert maar niets te doen en terug te keren naar het oude artikel. Dat kan de Kamer doen;
- mijn stroming, om de zaak nu meteen goed te regelen;
- de stroming van de heer De Cloe, die een beetje tussen de andere twee in zit.

De heer **De Cloe** (PvdA): Nee, mijn bedoeling is juist om het nog iets beter te regelen.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Ik schets u de situatie vanuit mijn optiek gezien. Want als je helemaal niets regelt en dus vasthoudt aan het oude artikel, wordt er ook niets geregeld voor het openbaar onderwijs. Dat vind ik erg jammer. Ik wil juist toe naar een situatie waarin op rijksniveau wat meer beslissingen genomen worden. In de oude situatie vind ik daar niets van terug. In het voorstel van de heer De Cloe vind ik daar iets van terug. Dus zou ik de Kamer willen adviseren om in eerste instantie mijn voorstel over te nemen. Als de Kamer dat niet wil, zou ik willen suggereren om dan maar amendement nr. 13 te aanvaarden, als zijnde de minst slechte in mijn ogen.

De **Voorzitter**: Dat is inmiddels het gewijzigde amendement op stuk nr. 18.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Dan bedoel ik het gewijzigde amendement op stuk nr. 18, als zijnde het minst slechte voorstel na het mijne.

De heer De Cloe heeft gesproken over het bestuursakkoord met de provincie Friesland. Ik weet nu niet uit mijn hoofd of wij dat al geaccordeerd hebben. Ik dacht het niet. Naar ik meen is er nog een discussie gaan over de Fryske Akademie. Hij lijkt mij verstandig de provincie te verheugen met de resultaten van de behandeling hier over de Friese taal en cultuur.

Voorzitter! Wij kunnen eindeloos blijven discussiëren over de vraag of ik contact had moeten opnemen met de provincies over artikel 104a. Het is niet gebeurd. Ik neem overigens aan, dat de heer De Cloe wel contact met de provincies heeft gehad over zijn amendement.

De heer **De Cloe** (PvdA): *Neen,* Voorzitter.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Echt niet!?

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! Ik heb met de vertegenwoordigers van de provincies voor het eerst contact gehad nadat ik gisterochtend toen ik in dit huis kwam de genoemde brief vond. Ik heb toen gebeld naar het contactadres dat op de brief stond. Zij konden mij daar echter ook niet veel verder helpen. Toen had ik echter bij het bureau wetgeving het eerste amendement al klaar laten maken. Daar behoeft de staatssecretaris zich dus geen zorgen over te maken. Ik wil nu nog wel iets over een ander punt zeggen.

De staatssecretaris zegt dat wij geen contact met het IPO behoeven te hebben...

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Tijdens de procedure hier!

De heer **De Cloe** (PvdA): Goed, ik heb dus van tevoren geen contact met het IPO gehad; wel gisterochtend.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Dat is overigens wel interessant. U hebt niet gedaan wat u mij adviseert.

De heer **De Cloe** (PvdA): U ben de wetgever en wij controleren uw werk.

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Maar u bent medewetgever.

De heer **De Cloe** (PvdA): Jazeker, daarom heb ik gisteren toch nog contact gehad met vertegenwoordigers van de provincie. U hebt daarentegen in het geheel geen contact met hen gehad.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): Wij hebben een bestuursakkoord!

De heer **De Cloe** (PvdA): Ik heb dus een kleine voorsprong. Wil de staatssecretaris eens een oordeel vragen aan de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken? Wil zij die staatssecretaris eens vragen hoe deze gang van zaken beoordeeld moet worden in het kader van het Bestuursakkoord?

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Ik wil daarover graag een keer met de *collega praten, Voorzitter.*

De heer **De Cloe** (PvdA): Kunt u ons het antwoord op dit punt dan meedelen?

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Dat zal ik doen.

Voorzitter! Ik vind dat wij nu genoeg gezegd hebben over de verschillende varianten van artikel 104a. Mevrouw Jorritsma en de heer De Cloe hebben gezegd: wij lopen niet vooruit op de discussie in het najaar over de basisscholen. Dat was ook niet mijn bedoeling. Ik heb alleen een signaal willen geven en gesproken over "wellicht". Laten wij hierover nu echter niet verder spreken. Wij komen in het najaar hierop terug. Ik ben wel zeer benieuwd tot welke conclusies wij zullen komen.

De heer De Cloe heeft gezegd, dat hij de bevoegdhedenregeling toch *raar blijft vinden. Het merkwaardige* is natuurlijk, dat de wetgever voorgeschreven heeft dat in het VSO twee vakken moesten voorkomen uit het reguliere voortgezet onderwijs. Op zichzelf is er dan een range van mogelijkheden. Scholen hebben kennelijk allemaal voor "algemene

technieken" gekozen. Achteraf gezien is dat ook niet zo vreemd. Wij hadden deze ontwikkeling echter in onvoldoende mate voorzien. Als wij de ontwikkeling op dit punt voorzien hadden, zouden wij voor een betere regeling gezorgd heben.

Ik ben overigens blij, Voorzitter, dat wij met de reparatiewet – ook dit is reparatie, zeg ik tegen de heer Hermes – de bevoegdhedenregeling voor de algemene technieken in de wet vastleggen. Ik vond de situatie namelijk in juridisch opzicht niet fraai.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, volgende week woensdag te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van de geheimhoudingsbepalingen van de Stuwadoorswet, de Arbeidswet 1919, de Veiligheidswet 1934, de Wet op de gevaarlijke werktuigen, de Stoomwet en de Arbeidsomstandighedenwet (19934)**.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **De Leeuw** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De CDA-fractie kan zich in hoofdlijnen vinden in het voor ons liggende wetsvoorstel, maar ik wil toch graag op een enkel punt wat vragen stellen en enkele opmerkingen maken. Het spreekt de CDA-fractie aan dat het wetsvoorstel ertoe strekt een aantal wetten op het terrein van de arbeidsbescherming en voorschriften met betrekking tot geheimhouding op elkaar af te stemmen, dan wel te schrappen. Het voorstel is dus harmoniserend en deregulerend van aard. Alvorens ik op een tweetal punten meer in het bijzonder inga, nog even het volgende.

In het kader van de discussies over de Wet openbaarheid bestuur is op dit moment sprake van de zogenaamde "bodemprocedure" bij de Raad van State. Deze heeft betrekking op de verhouding tussen de zogenaamde lex specialis en de bepaling inzake de geheimhouding in de generieke wetgeving van de Wet openbaarheid bestuur. Is deze discussie nu relevant voor de bespreking van dit wetsvoorstel en leidt dit mogelijk tot veranderingen van de onderhavige voorstellen? Zo dit het geval is, hoor ik graag de reactie van de Staatssecretaris hierop.

Het eerste van mijn twee punten is dat het wetsvoorstel ten aanzien van de geheimhoudingsplicht voor ambtenaren van de Arbeidsinspectie volstaat met de verwijzing naar het Algemeen rijksambtenarenreglement, artikel 59. De bestaande geheimhoudingsbepalingen in afzonderlijke wetten zullen daarmee vervallen. Het Algemeen rijksambtenarenreglement verplicht de ambtenaar tot geheimhouding van hetgeen hem in zijn ambt ter kennis is gekomen, voor zover die verplichting uit de aard der zaak volgt. Het voorbehoud dat in de zogenaamde "model-geheimhoudingsbepaling" die voor de marktsector zal gelden, wordt gemaakt, is letterlijk "behoudens voor zover enig wettelijk voorschrift hem tot bekendmaking verplicht of uit zijn taak bij de uitvoering van deze wet de noodzaak tot bekendmaking voortvloeit". Deze aanvullende bepaling is niet expliciet in artikel 59 van het ARAR opgenomen en ook niet in het nieuwe artikel 125a van de nieuwe Ambtenarenwet. De vraag laat zich derhalve stellen, of de expliciet geformuleerde uitzondering in de model-geheimhoudingsbepaling nu nog wel geldt voor ambtenaren en speciaal voor ambtenaren van de Arbeidsinspectie. Volgens de staatssecretaris is dat wel het geval. Hij zegt immers dat dat impliciet besloten ligt in de tekst voor zover dat "uit de aard der zaak" voortvloeit. Materieel dus wel, zegt de staatssecretaris, maar waarom dan niet geformaliseerd? Graag hierop een nadere reactie.

Als de Kamer dit wil expliciteren door middel van een amendement, dan zijn er in principe twee mogelijkheden. De eerste mogelijkheid is, dat het bewuste voorbehoud dat ik zojuist noemde, vanuit de model-bepaling wordt opgenomen in het Algemeen rijksambtenarenreglement en dus ook in het nieuwe artikel 125a van de Ambtenarenwet. Het voorbehoud gaat dan wel voor alle ambtenaren gelden. Dat was waarschijnlijk niet direct de bedoeling. Dat zou trouwens ook wat vreemd zijn, omdat enkele maanden geleden de nieuwe Ambtenarenwet aangenomen is en het CDA toen geen bezwaar tegen de huidige formulering van artikel 125a heeft gemaakt. Indien men de Ambtenarenwet toch zou willen wijzigen, kan dat niet via een amendement – dat is op zichzelf logisch want wij spreken over een geheel andere wet – maar zou er een nieuwe procedure in gang gezet moeten worden. Hoogstens zou men via het ministerie van Binnenlandse Zaken kunnen verzoeken de inwerkingtreding van dit desbetreffende artikel van de Ambtenarenwet op te houden. Dat is derhalve allemaal niet fraai. Een tweede en andere mogelijkheid zou zijn om alleen in de ARBO-wet en de andere wetten waarin de geheimhoudingsbepalingen gewijzigd worden, de betrokken bepaling te laten opnemen, met dat genoemde extra voorbehoud. Maar dan is het wel vreemd dat dan alleen voor de Arbeidsinspectie een aparte regeling wordt getroffen die niet geldt voor alle andere ambtenaren. Dit is ook niet in overeenstemming met het zogenaamde harmonisatiestreven van het kabinet. Bovendien wijs ik erop dat de Ambtenarenwet gewoon met onze steun is aangenomen, zonder enig commentaar. Juridisch gezien is de bepaling waarover wij spreken, inderdaad onduidelijk. Taalkundig lijken de woorden "uit de aard der zaak" in de context van de wetsbepaling te slaan op het object waarover de ambtenaar wetenschap heeft. Ook gezien de schriftelijke voorbereiding denk ik dat het materieel niet zoveel uitmaakt, zeker nu er expliciet over geschreven is en over gesproken wordt. Dat geeft enige en naar ik hoop voldoende duidelijkheid. Het is vrij logisch dat de verplichting tot geheimhouding niet geldt als een andere wet tot openbaarmaking verplicht. Wij gaan ervan uit dat zich bij toepassing van artikel 125 van de Ambtenarenwet geen problemen zullen voordoen. Wij zien ervan af, een en ander expliciet te regelen.

Ik kom op de zogenaamde bescherming aan de bron. De staatssecretaris laat in het wetsvoorstel het vereiste vervallen dat toestemming voor openbaarmaking van de namen van degenen die een klacht hebben ingediend of aangifte hebben gedaan van een overtreding, schriftelijk moet zijn verleend. Het argument om deze bepaling in de ARBO-wet en in de andere wetten op het gebied van arbeidsbescherming te laten vervallen, is dat op deze

wijze de harmonisatiedoelstelling van het wetsvoorstel wordt bereikt. Dat kan zo zijn, maar dat vormt voor onze fractie onvoldoende aanleiding, niet toch een pleidooi te houden voor het waarborgen van de geheimhouding van de naam van de klager of degene die aangifte van overtreding doet. Die geheimhouding wordt slechts door een schriftelijke verklaring beperkt of opgeheven. Vraagstukken in dit verband en vraagstukken de arbeidsomstandigheden betreffende raken nu eenmaal vrij direct aan de arbeidsverhoudingen. Dat maakt deze omstandigheden zeer bijzonder. Werknemers moeten klachten over arbeidsomstandigheden onbelemmerd aan de Arbeidsinspectie kunnen overleggen. Hierbij betrek ik ILO-verdrag nr. 81, artikel 15, waarin de noodzaak van deze absolute bescherming wordt verwoord en waarmee het bijzondere belang van een dergelijke waarborg wordt onderstreept. Naar aanleiding daarvan heb ik samen met collega Leijnse een amendement ingediend om deze bepaling in de voorliggende wetsvoorstellen door te voeren.

□

De heer **Leijnse** (PvdA): Voorzitter! In de schriftelijke voorbereiding zijn CDA en PvdA in belangrijke mate samen opgetrokken, zodat ik na collega De Leeuws inbreng kort kan zijn. Het wetsvoorstel vindt zijn aanleiding in het feit dat de geheimhoudingsbepalingen in de ARBO-wet als te strikt worden ervaren. Vooral de raadpleging van deskundigheden, die nodig is in het kader van het komende recombinant-DNA-besluit, wordt door de bestaande geheimhoudingsbepalingen gehinderd. Wij stemmen ermee in, dat de regering heeft gezocht naar een mogelijkheid om de geheimhoudingsbepaling te herformuleren in die zin dat de Arbeidsinspectie vertrouwelijke gegevens kan doorgeven aan de betrokken deskundige en dat deze deskundige vervolgens ook onder de geheimhoudingsplicht valt. Het lijkt mijn fractie een goed idee, van de gelegenheid gebruik te maken om tot harmonisatie van de geheimhoudingsbepalingen in verschillende wetten te komen.

Na de schriftelijke behandeling resteren nog twee punten van geschil. Is de opheffing van de geheimhoudingsplicht, indien een wettelijk voorschrift dat vergt, voor ambtenaren van de Arbeidsinspectie wel op dezelfde wijze gegarandeerd als voor andere betrokkenen? Voor deze ambtenaren geldt immers de letter van artikel 59 ARAR (nu 125a Ambtenarenwet), welke luidt:

"De ambtenaar is verplicht tot geheimhouding van hetgeen hem in zijn ambt ter kennis is gekomen, voor zover die verplichting uit de aard der zaak volgt", terwijl de nieuwe wetstekst voor alle betrokkenen bij de uitvoering van de wet de navolgende omschrijving geeft:

"...is verplicht tot geheimhouding daarvan, behoudens voor zover enig wettelijk voorschrift hem tot bekendmaking verplicht of uit zijn taak bij de uitvoering van deze wet de noodzaak tot bekendmaking voortvloeit".

De regering houdt nu vol dat de formulering uit het ARAR "voor zover die verplichting uit de aard der zaak volgt" (bedoeld is de geheimhoudingsverplichting) de meer specifieke formulering uit de wet insluit. Ik blijf dat een zeer rekkelijke interpretatie van de tekst uit het ARAR vinden. Het kan in voorkomende gevallen betekenen dat ambtenaren van de Arbeidsinspectie de geheimhoudingsverplichting dienen te handhaven op basis van de geciteerde tekst uit het ARAR, terwijl bekendmaking is vereist op grond van enig ander wettelijk voorschrift. Het zou toch goed zijn als de staatssecretaris ook in deze mondelinge behandeling nog eens uiteenzet, hoe in dergelijke situaties het wettelijk voorschrift tot bekendmaking een doorbreking van de geheimhoudingsplicht vereist die wellicht wel uit de aard der zaak volgt.

Vervolgens kom ik op de schriftelijke toestemming tot bekendmaking van de naam van een werknemer die bij de Arbeidsinspectie een klacht heeft ingediend. Het is ook voor mijn fractie niet goed verteerbaar, dat de bescherming van de naam van de werknemer die een klacht bij de Arbeidsinspectie indient, wordt afgezwakt. De tekst van artikel 34, tweede lid, ARBO-wet is indertijd niet voor niets door de wetgever zo vastgelegd. De voorgeschreven geheimhouding van de naam van de betrokken werknemer kan alleen worden opgeheven met diens schriftelijke toestemming. Mondelinge toestemming is op dit punt te vaag, biedt te veel risico's van misverstanden tussen betrokkenen en tast daarmee ook de noodzakelijke bescherming van de werknemer in de arbeidsverhouding aan. Het is mij niet duidelijk waarom de regering in het kader van het onderhavige wetsvoorstel ook de verplichting tot schriftelijke toestemming wil laten vervallen. Ik heb dan ook zonder aarzelen het amendement van collega De Leeuw op dit punt mede ondertekend.

□

Staatssecretaris **De Graaf**: Voorzitter! Ik wil mijn waardering uitspreken aan het adres van de twee woordvoerders bij de parlementaire behandeling van een wetsvoorstel dat een aantal technische dingen nader wil regelen. Het wil allereerst de inwerkingtreding van het DNA-besluit mogelijk maken, hetgeen schriftelijk voldoende is bediscussieerd. Het wil vervolgens de harmonisatie tot stand brengen van de geheimhoudingsbepalingen in een aantal wetten op het gebied van de arbeidsbescherming. Op dit onderdeel zijn ook nu nog een aantal zaken nader aan de orde gesteld. Ik wil daarop graag ingaan.

Ik proef uit de benaderingswijze van beide woordvoerders op dit onderdeel een positieve opstelling. De heer De Leeuw wil graag een reactie van mij op dit punt. Ook de heer Leijnse vraagt nog een nadere uiteenzetting, die overigens al schriftelijk is gegeven. Ik denk echter dat het goed is om dit van mijn kant hier nog eens te doen.

Tijdens de schriftelijke voorbereiding heeft met name het CDA de aandacht gevraagd voor de in de Ambtenarenwet 1929 opgenomen geheimhoudingsbepaling. Op grond van deze bepaling is een ambtenaar verplicht tot geheimhouding van hetgeen hem in verband met zijn functie ter kennis is gekomen, voor zover die verplichting uit de aard der zaak volgt. De redactie van deze bepaling verschilt van de model-geheimhoudingsbepaling en bevat met name niet het voorbehoud dat wel is opgenomen in die model-bepaling, te weten:

"...behoudens voor zover enig wettelijk voorschrift hem tot bekendmaking verplicht of uit zijn taak bij de uitvoering van deze wet de noodzaak tot bekendmaking voortvloeit". De door de heer De Leeuw gedane suggestie om de harmonisatie verder door te voeren en de geheimhoudingsbepalingen voor ambtenaren af te stemmen op die van niet-ambte-

naren, past naar mijn wijze van zien niet binnen het kader van dit wetsvoorstel, hoewel ik de discussie heel goed begrijp. Dit zou een aanpassing vergen van de Ambtenarenwet, die overigens nog dit voorjaar door de Kamer is behandeld. In het kader van dit voorstel zou dat leiden tot een eigensoortige geheimhoudingsbepaling voor ambtenaren van de Arbeidsinspectie, hetgeen de harmonisatiedoelstelling van het voorstel teniet doet. De heer De Leeuw erkende dat ook in zijn bijdrage.

Inhoudelijk zou ik met betrekking tot artikel 125a, derde lid, van de Ambtenarenwet er nog eens op willen wijzen dat de algemeen geldende geheimhoudingsbepaling voor ambtenaren materieel niet verschilt van die voor niet-ambtenaren. Het feit dat artikel 125a, derde lid, van de Ambtenarenwet geen expliciete uitzondering bevat voor het geval verstrekking van gegevens uitdrukkelijk wettelijk is voorgeschreven, doet de inhoud van dit artikel echter niet verschillen met die van de model-bepaling. Artikel 125a, derde lid, van de Ambtenarenwet legt een ambtenaar geen absolute geheimhoudingsplicht op ten aanzien van vertrouwelijke gegevens. Het schrijft voor dat de geheimhoudingsplicht uit de aard der zaak moet volgen. Dit is uiteraard niet het geval wanneer verstrekking van gegevens uitdrukkelijk is voorgeschreven. In de memorie van antwoord is het volgende voorbeeld gegeven. Artikel 14, tiende lid, onder b en artikel 15, eerste lid, van de ARBO-wet verplichten de ambtenaren van de Arbeidsinspectie, de nodige inlichtingen te verschaffen aan de leden van de ARBO-commissie en van de ondernemingsraad, teneinde hen in de gelegenheid te stellen, hun taak naar behoren te vervullen. Op grond van deze verplichting dienen door de ambtenaren van de Arbeidsinspectie aan deze leden al die gegevens te worden verstrekt die deze voor een goede taakvervulling nodig hebben, ook wanneer deze gegevens een vertrouwelijk karakter hebben. Een geheimhoudingsplicht volgt uit de aard der zaak niet ten opzichte van de leden van een ARBO-commissie en van een ondernemingsraad, gezien de verplichtingen van de ARBO-wet.

Een volgend punt dat in de schriftelijke voorbereiding aan de orde is gesteld, heeft betrekking op de voor ambtenaren geldende geheimhoudingsbepaling dat deze geen specifiek voorschrift bevat inzake de bescherming van de naam van een persoon die een klacht heeft ingediend of aangifte heeft gedaan van een overtreding, de zogenaamde bronbescherming.

De heer **De Leeuw** (CDA): Ik wil u nog iets vragen over het vorige punt. Het is misschien vechten om des keizers baard om te weten te komen hoe het precies gekomen is, maar toch vraag ik u waarom niet is gekozen voor hetzij de model-bepaling, hetzij de bepaling die de meer expliciete formulering gebruikt, voor zover dat niet wordt geregeld in andere wetten.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik kan zo geen antwoord geven op die vraag. Het gaat immers om de wijze van behandeling van de Ambtenarenwet. U hebt er terecht op gewezen dat die wet nog niet zolang geleden in deze Kamer is behandeld. Het is mij niet bekend of naar die samenhang is gekeken. Ik heb alleen gezegd dat, als we het zouden doen zoals u zou willen, dat zou moeten worden geregeld in de Ambtenarenwet zelf. Dat zou wat mij betreft de koninklijke weg zijn. Ik heb geprobeerd om duidelijk aan te geven dat er inhoudelijk geen enkel probleem is, wat ook in de toelichting is vermeld. Je zou de harmonisatie geweld aan doen als je hier wel tot een wijzigingsvoorstel zou komen. Daarom ben ik blij dat de heer De Leeuw bij nader inzien geen wijzigingsvoorstel op dit punt gaat indienen. Daar ben ik hem zeer dankbaar voor. Ik hoop dat hij bij deze stelling blijft.

De heer **Leijnse** (PvdA): Dat was ook ik niet van plan. De staatssecretaris geeft een voorbeeld, namelijk het verstrekken van inlichtingen aan een ARBO-commissie of een commissie van de ondernemingsraad, voortvloeiende uit de verplichtingen die zijn opgenomen in de ARBO-wet. Daarbij schrijft een wettelijke bepaling dus voor dat de geheimhoudingsplicht wordt opgeheven. Deze formulering wordt in de nieuwe tekst van de wet gebruikt. Bedoelt de staatssecretaris dat in het geval er een wettelijke verplichting is om informatie aan een ARBO-commissie te geven, de geheimhoudingsplicht niet meer voortvloeit uit de aard der zaak, zoals dat in de ARAR-bepalingen staat? Als er een wettelijke bepaling is waardoor gegevens bekend gemaakt moeten worden, vloeit de geheimhoudingsplicht niet meer voort uit de aard der zaak.

Staatssecretaris **De Graaf**: Dat is juist. Het betekent heel simpel dat dus de ambtenaar van de Arbeidsinspectie gehouden is gezien de wettelijke verplichtingen om die informatie aan de ARBO-commissie en de ondernemingsraad te verstrekken. Dat is een juiste weergave van mijn woorden.

Ik kom toe aan de bescherming van de gegevens inzake de bron. De voor ambtenaren geldende geheimhoudingsbepaling omvat ook de plicht tot geheimhouding van dit soort gegevens. Openbaarmaking van de bron van een klacht of van een aangifte van een overtreding kan voor de betrokken persoon immers nadelige gevolgen hebben. De heer De Leeuw en de heer Leijnse hebben daarop beiden gewezen. Dit risico is des te groter in geval de betrokkene werknemer is bij het bedrijf waarop de klacht of de aangifte van de overtreding betrekking heeft. Uit de aard der zaak volgt ook dan dat de Arbeidsinspectie bij klachten en aangiften van overtreding tot geheimhouding van de bron verplicht is. Slechts wanneer de klager uitdrukkelijk te kennen heeft gegeven tegen openbaarmaking geen bezwaar te hebben, mag de Arbeidsinspectie hiertoe overgaan. Deze toestemming kan zowel schriftelijk als mondeling worden gegeven. Dit is het enige verschil tussen artikel 125a, derde lid, van de Ambtenarenwet en de geheimhoudingsbepaling die met betrekking tot klachten en aangiften van overtreding thans nog in de ARBO-wet en andere wetten voorkomt. Op grond van deze laatste bepaling is voor openbaarmaking steeds een schriftelijke toestemming vereist. Uit de bijdragen van de heer De Leeuw en de heer Leijnse heb ik begrepen dat juist vanwege het feit dat het mondeling of schriftelijk kan zijn, zij een voorstel tot wijziging in willen dienen. Ik zou dat zelf niet hebben gedaan, maar ik laat op dit punt graag het oordeel aan de Kamer over.

De heer De Leeuw heeft nog gevraagd naar de bodemprocedure bij de Raad van State. Mij is niet bekend om welke procedure het hierbij gaat. De verhouding tussen

artikel 125a, derde lid, van de Ambtenarenwet en de WOB is evenwel aan de orde gekomen bij de behandeling van de wijziging van de Ambtenarenwet. In de nota naar aanleiding van het eindverslag bij dit wetsvoorstel wordt hieruit geciteerd: "Het spreekt immers voor zichzelf dat de verplichting tot geheimhouding uit de aard der zaak niet geldt voor wat uit hoofde van die wet openbaar gemaakt moet worden". De concrete vraag van de heer De Leeuw of dat hierbij relevant is, is dus duidelijk met "neen" beantwoord.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **De Voorzitter**: Ik stel voor, volgende week woensdag te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 18.04 uur.

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. twee koninklijke boodschappen, ten geleide van de volgende voorstellen van (rijks)wet:
Goedkeuring van de wijziging van de statuten van de Postbank N.V. met betrekking tot het doel en de werkzaamheden van de Postbank N.V. (20593, nr. 3);
Wijziging van de Wet van 4 april 1982, houdende instelling van de Orde van Oranje Nassau, en van de Wet van 29 september 1815, houdende instelling van de Orde van de Nederlandse Leeuw, alsmede instelling van de Raad voor civiele orden (20668, R1354).

Deze koninklijke boodschappen, met de erbij behorende stukken, zijn al gedrukt en rondgedeeld;

2. twee brieven van de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, met de mededeling, dat zij in haar vergadering van 6 september 1988 de haar door de Tweede Kamer toegezonden voorstellen van wet, gedrukt onder de nrs. 19599 en 20266, heeft aangenomen.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven voor kennisgeving aan te nemen;

3. een brief van de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, met de mededeling, dat zij in haar vergadering van 6 september 1988 de haar door de Tweede Kamer toegezonden PKB-burgerluchtvaartterreinen (15880) heeft goedgekeurd.

De Voorzitter stelt voor, deze brief voor kennisgeving aan te nemen;

4. de volgende brieven:
twee, van de minister-president, minister van Algemene Zaken, over de ontslagen van minister Van Eekelen en van staatssecretaris Van der Linden (20559, nrs. 16 en 17);
een, van de minister van Onderwijs en Wetenschappen, over de operatie Sectorvorming en vernieuwing middelbaar beroepsonderwijs (19790, nr. 33);
een, van de minister van Financiën, ten geleide van antwoorden op vragen over het verslag van de Rekenkamer (20485, nr. 42);
een, van de minister van Verkeer en Waterstaat, over een stormvloedkering in de Nieuwe Waterweg (18106, nr. 27);
een, van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, over de interne beleidsplanning (20200-XV, nr. 95);
een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en van de minister van Binnenlandse Zaken, ten geleide van een notitie inzake de positie van uitkeringsgerechtigden en een advies inzake ex-politieke ambtsdragers (20200-XV, nr. 96);
een, van de Algemene Rekenkamer, ten geleide van het rapport Archiefbeheer en -behoud bij het Rijk (20665).

Deze brieven zijn al gedrukt en rondgedeeld;

5. de volgende brieven:
een, van de minister van Binnenlandse Zaken, ten geleide van een rapport over Minderheden in Nederland;
een, van de minister van Financiën, ten geleide van de betalingsbalans over het tweede kwartaal van 1988;
een, van de minister van Verkeer en Waterstaat, over het in functie treden van een Raad van Commissarissen als orgaan van de PTT;
een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ten geleide van het jaarverslag 1987 van de Sociale Verzekeringsbank en Raden van Arbeid.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven niet te laten drukken en voor kennisgeving aan te nemen. Kopie is gezonden aan de betrokken commissies;

6. de volgende brieven e.a.:
een, van dr. J. Katus, over een parlementair bezoek aan Roemenië;
een, van P. Wiersma, over het pensioen voor NSB-weduwen;
een, van Jo Hartog, over politieke ambtsdragers;
een, van P.A. Moulijn, over zijn mening inzake concentratiebeulswerk;
een, van N.H. Wijnperle, over de kwestie Rost van Tonningen;
een, van F.J. Ahlers, over de pensioenrechten van NSB-kamerleden;
het jaarverslag 1987 van het Korps Rijkspolitie.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage;

7. de volgende proefschriften:
"Techniek en ideologie" door D. van Lente;
"Goederen en diensten, theorie en praktijk" door A.M. van Nunen;
"Een goede gereformeerde opvoeding" door J.C. Sturm.

Deze proefschriften zijn opgenomen in de bibliotheek van de Kamer.